

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAMU GELİRLERİ İLE KAMU HARCAMALARI
ARASINDAKİ İKTİSADİ İLİŞKİ: 1980 SONRASI
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Müslüm KAYMAZ

2501130631

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Emre ÜNSAL

İSTANBUL – 2020

ÖZ

Toplum hayatının gereklerinden olan birlikte yaşama durumu, kitlesel ihtiyaçların da topluca karşılanmasını beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda toplumun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla devletin yaptığı harcamalar literatürde ‘kamu harcamaları’ olarak anılmaktadır. Kamu harcamalarıyla toplumun temel ihtiyaçları olan güvenlik, sağlık ve eğitim gibi gereksinimler karşılanmaktadır. Devlet bu ihtiyaçları bizzat kendi karşılayabileceği gibi özel sektör vasıtasıyla da hizmetlerini gerçekleştirebilir. Özel sektöre hizmet gördürme şekillerinden hizmetin niteliğine uygun olanı seçilerek kamu hizmeti sunulabilir. Fakat burada da hizmetin gereği gibi yerine getirilip getirilmediği kamu idaresinin kontrolündedir.

Toplumun ihtiyaç duyduğu hizmetlerin kimin tarafından sunulduğu fark etmeksizin bu hizmetlerin gerçekleştirilebilmesi için kaynağa ihtiyaç duyulacaktır. Bu kaynak kamu gelirleri yoluyla oluşturulmaktadır. Devletin egemenlik gücüne dayalı olarak topladığı vergiler başta olmak üzere birçok gelir kaynağı bulunmaktadır. Bu gelir kaynakları genellikle çeşitli sınıflandırmalara tabi tutularak irdelenmektedir. Gelir kaynakları gibi harcamalar da özellik ve faydalarına göre kendi içinde ayrıma tabidirler. Devlet, devlet olma vasfından dolayı toplumsal hayatta pozitif ayrımcılığa tabi olması gereken yaşlı, hasta, malul, engelli bireyler için yapacağı transfer harcamaları gibi giderleri ile sosyal adaleti de sağlamaya yönelik kamu giderleri gerçekleştirmektedir.

Kamu gücü tarafından toplum hayatının gereklerine ve ihtiyaçlarına binaen gerçekleştirilen harcamaları açıklamaya yönelik çalışmalar mali literatürde önemli yer tutmaktadır. Çalışmalarda salt ekonomik verilere yer verilmemiş, araştırma dönemindeki dünyanın siyasal ve sosyal şartları da dikkate alınmıştır.

Granger Nedensellik Testi sonuçlarına göre; Türkiye ekonomisinde genel bütçe gelirleri ile merkezi yönetim bütçe giderleri, personel giderleri, mal ve hizmet alım giderleri, sermaye giderleri ve faiz giderleri arasında çift yönlü bir nedensellik bulunurken; genel bütçe gelirlerinden cari transferlere doğru tek yönlü bir nedensellik bulunmaktadır. Çalışmamızda da 1980 yılı sonrası Türkiye’inde kamu gelirleri ve kamu harcamaları arasındaki iktisadi ilişki üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kamu Harcamaları, Kamu Gelirleri, Kamusal Hizmetler, Vergiler, Granger Nedensellik Testi,

Kamu Gelirleri İle Kamu Harcamaları Arasındaki İktisadi İlişki: 1980 Sonrası Türkiye
Örneği

Müslüm KAYMAZ

ABSTRACT

Living together, which is one of the necessities of social life, brought along providing the needs of the masses. In this context, state's expenditures so as to fulfill the requirements of the society are referred to as "public expenditures" in the literature. Fundamental demands of the society such as security, health and education are compensated through public expenditures. Either the state or through the private sector, these requirements may be ensured. Public services could be offered by choosing the one appropriate among the methods of provided services to the private sector. However, whether or not the service is properly performed, is under the control of the public administration.

Regardless of whom ensures the services required by the society, resources will be needed to realize these services. This source is generated through public revenues. The state has abundant sources of income; mainly taxes collected based on its sovereign power. These sources of income are generally examined by being subject to various classifications. Alike the income sources, expenditures are also subject to differentiation according to their features and benefits. The state realizes public expenditures such as transfer expenses for elderly, sick and disabled individuals who should be subject to positive discrimination in social life due to its statehood and public expenditures to ensure social justice.

Studies aimed at explaining the expenditures made by the public power in accordance with the requirements of community life have an important place in the fiscal literature. In this study, not only the economic data, but also the political and and social conditions of the world during the research period were taken into consideration.

According to the Granger Causality Test Results; on the one hand, it is found a bidirectional causality in budget revenues with the central government budget expenditures, personnel expenses, purchases of goods and services expenditures; on the other hand, it is found one-way causality from general budget revenues to current transfers, in Turkey's economy. In our study, it is mainly focused on the economic relations between public revenues and public expenditures after the period of 80's.

Key Words: Public Expenditures, Public Revenues, Public Services, Taxes, Granger Causality Test.

The Economic Relation Between Public Revenue and Public Expenditure: A Modal of
Turkey After 1980

Müslüm KAYMAZ

ÖNSÖZ

Toplumsal hayat ve ihtiyaçlar, bir kurallar bütünü oluşmasının en büyük sebebi ve aynı zamanda kuralların oluşum kaynağıdır. Toplumun birlikte yaşam olgusundan hareketle oluşan kuralların uygulayıcısı ve denetleyicisi durumunda olan devlet mekanizmasına kamu gücü adı da verilmektedir.

Devlet gücünü uygulayıcılığının meşruiyetini toplumdan almaktadır. Toplumsal ihtiyaçların karşılanması isteği adeta devletin varlık sebebidir. Bu sebeple kamusal ihtiyaçların karşılanmasına yönelik yapılan kamu harcamaları ve bu harcamaların finansmanını sağlayan kamu gelirlerinin önemi ortaya çıkmaktadır. Bu tez çalışmamızda kamu gelirleri ve kamu harcamaları türlerine göre belli kıstaslar çerçevesinde ele alınmış olup, tek tek açıklanmıştır.

Kamu gelirleri devletin egemenlik gücüne dayalı olarak topladıkları, karşılıksız olanlar, karşılıklı olanlar gibi gelirin özelliklerine göre ayrı başlıklar halinde anlatılmıştır. Mali literatürde kullanılan terimler de açıklanmıştır.

Kamu gelirlerine benzer şekilde kamu harcamaları da niteliklerine göre ayrı ayrı ele alınarak harcamaların topluma sağlayacağı faydalardan da bahsedilerek açıklanmıştır.

Tez çalışmamızın konusu olan kamu gelirleri ve kamu harcamaları arasındaki iktisadi ilişki T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığının 2000-2018 dönemine ait verilerinin Zaman Serisi Analizi yapılarak test edilmiştir.

Lisans ve Yüksek Lisans eğitimlerim süresince gerek bilgi ve becerilerimizin gelişmesi gerekse de akademik çalışma özgüvenimizin artması hususlarında emekleri geçen İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyelerine en kalbi hissiyatlar ile teşekkürlerimi sunarım.

Bu tez çalışmasının hazırlanmasında değerli katkılarından ve göstermiş olduğu sabır ve yol göstericiliğinden dolayı Danışman Hocam Dr. Öğretim Üyesi Emre Ünsal 'a teşekkürlerimi sunarım.

Tezimin hazırlanma aşamasında tecrübelerinden yararlandığım kıymetli arkadaşım Emre Başbüyük'e, öğrenimim de beni her daim destekleyen değerli anneme, babama, ablama sevgi, saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

İstanbul - 2020

Müslüm KAYMAZ

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
GRAFİKLER LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU GELİRLERİ

1.1. KAMU GELİRİ NEDİR	3
1.2. KAMU GELİRLERİNİN ÇEŞİTLERİ.....	3
1.2.1.Egemenlik Gücüne Dayalı Gelirler	5
1.2.1.1.Vergi	5
1.2.1.2. Resim.....	6
1.2.1.3. Harç	7
1.2.1.4. Şerefiye.....	7
1.2.1.5. Parafiskal Gelirler.....	7
1.2.1.6. Para ve Vergi Cezaları.....	8
1.2.1.7. Fonlar.....	9
1.2.1.8. Zorunlu Borçlanma Gelirleri	10
1.2.1.9.Mali Tekeller	10
1.2.1.10 Emisyon ve Senyoraj Gelirleri	10
1.2.2.Egemenlik Gücüne Dayalı Olmayan Gelirler.....	11
1.2.2.1. Mülkiyet ve Teşebbüs Gelirleri	11
1.2.2.2 Yardım ve Bağışlar.....	12
1.2.2.3. Özelleştirme Gelirleri	12
1.2.2.4. Borçlanmalar	12

İKİNCİ BÖLÜM

KAMU HARCAMALARI

2.1.Kamu Hizmetleri	14
2.1.1. Kamu Hizmetinin Tarifi	14
2.1.2. Kamu Hizmetlerinin Yürütölme Usulleri	15
2.1.3. Kamusal Mal ve Hizmetlerinin Ayrımı	17
2.1.3.1. Tam Kamusal Mal ve Hizmetler	18
2.1.3.2. Yarı Kamusal Mal ve Hizmetler.....	18
2.1.3.3. Özel Mal ve Hizmetler	19
2.1.3.4. Erdemli Mal ve Hizmetler	20
2.1.4. Dışsalıklar.....	20
2.2.Kamu Harcamalarının Tanımı ve Kapsamı	22
2.2.1.Kamu Harcamalarında Artış ve Nedenleri	23
2.2.1.1. Kamu Harcamalarının Görünüşte Artış Nedenleri	23
2.2.1.2. Kamu Harcamalarının Gerçekte Artış Nedenleri	25
2.2.2. Kamu Harcamalarında Artışa Yönelik Yaklaşımlar.....	27
2.2.2.1. Wagner Yasası: Kamu Harcamalarının Artış Kanunu	27
2.2.2.2. Peacock – Wiseman: Sıçrama Tezi	29
2.3.Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması	30
2.3.1.Kamu Harcamalarının Ekonomik Kriterlere Göre Sınıflandırılması31	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
2.3.1.1. Reel Harcamalar	31
2.3.1.1.1. Cari Harcamalar – Yatırım Harcamaları	32
2.3.1.1.2. Transfer Harcamaları	34
2.3.2.Kamu Harcamalarının İdari Kriterlere Göre Sınıflandırılması... 35	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
2.3.3.Kamu Harcamalarının Fonksiyonel Kriterlere Göre Sınıflandırılması.....	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1980 SONRASI KAMU GELİRLERİ VE KAMU HARCAMALARI ARASINDAKİ İKTİSADİ İLİŞKİ

3.1. 1980 Sonrası Kamu Gelirlerinin Bütçedeki Yeri	42
3.2. Yöntem ve Veri Seti	57
3.3.Bulgular	58
SONUÇ	62
KAYNAKÇA	65

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo-1:	Genel Bütçe Gelirleri Tahsilatı Tablosu	18
Tablo-2:	Türk Vergi Sistemini Oluşturan Vergiler	20
Tablo-3:	1993-2018 Arası Genel Bütçe Vergi Gelirleri Tahakkukunda Gelişmeler	25
Tablo-4:	Genel Bütçe Vergi Gelirleri Tahsilat Oranları	36
Tablo-5:	Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Bütçe Giderlerinin Dağılımı (1980-2003) Bin TL	55
Tablo-6:	Değişkenler	66
Tablo-7:	Augmented Dickey-Fuller Birim Kök Testi	67
Tablo-8:	Johansen Eşbütünleşme Testi	67
Tablo-9:	Granger Nedensellik Testi Sonuçları	68
Tablo-10:	Diğer Testler	69

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik-1:	Kurumlar Vergisi Gelirlerinin Genel Bütçe Gelirleri İçindeki Yeri	26
Grafik-2:	Gelir Vergisi Gelirlerinin Genel Bütçe Gelirleri İçindeki Yeri	26
Grafik-3:	Katma Değer Vergisi Gelirlerinin Genel Bütçe Gelirleri İçindeki Yeri	27
Grafik-4:	Özel Tüketim Vergisi Gelirlerinin Genel Bütçe Gelirleri İçindeki Yeri	27
Grafik-5:	Vergi Dış Gelirlerin Genel Bütçe Gelirleri İçindeki Yeri	34

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil-1: Sıçrama Tezi.....	52
----------------------------	----

GİRİŞ

İnsanlık tarihinin bilinen en eski yerleşimi olan, 12.000 yıllık geçmişe dayanan Göbeklitepe kalıntılarının yapılışından hareketle insanoğlunun tarihin başından bu yana, her döneminde birlikte yaşama ihtiyacında oldukları anlaşılmıştır. Bu birlikte yaşama gereksiniminden topluluk ve topluğun uyması gereken kurallar doğmuştur. Kuralların konulması uygulanması ve denetimi günümüz modern devletine kadar hep ideal devlet ve devlet yönetimi arayışını sürüklemiştir.

Devlet yönetimi için güvenlik eğitim sağlık gibi zaruri alanlarda belirli harcamalar gerçekleştirilmesi ve bu mefhumun muhalifinden de harcamaları karşılayabilmek içinde devletin gelir kaynakları ihtiyacı hasıl olmuştur. Tüm bu gelir giderin uygulanışı kamu yönetimi bilimiyle sağlanmıştır.

Kamu yönetimi, işlevsel olarak devlet politikalarının belirlenmesi ve uygulanması, yapısal anlamda ise devletin kurumsal, örgütsel yapısını ifade etmektedir. Kamu, bir ülkedeki halk bütünü, amme, halk anlamlarına gelirken; kamu yönetimi ise bu bütünün sevk ve idaresi anlamına gelmektedir. Metin Günday’a göre ise bu terim iki anlama gelmektedir. Kamu yönetimi ilk başta devletin belli bir tür organlarını ve kuruluşlarını ifade etmektedir. Bu “organik anlamda idare” tanımıdır. İkincisi devletin belli bir türden faaliyetlerini ifade etmek için kullanmaktadır, bu ise “fonksiyonel anlamda idare”dir (Günday, 2004:3).

Kamu maliyesi ya da kısa adıyla maliye; kamu kesiminin mali faaliyetlerini ve bu faaliyetlerin sonuçlarıyla ekonomi üzerindeki etkilerini inceleyen bilim dalının adıdır.

Kamu kesimi ise dar anlamda devleti ifade etmekle birlikte günümüzde daha sık kullanıldığı şekli devletle birlikte yerel yönetimler, iktisadi kamu teşebbüsleri, sosyal güvenlik kuruluşları ve diğer kamu yönetimleri anlaşılır.

Kamu maliyesinin kapsamına ise kamu erkiyle toplanan vergi resim harç şerefîye milli emlak gelirleri gibi tüm gelirler ile kamu personel ödemeleri,

yatırımlar, sosyal güvenlik ödemeleri iç ve dış borçlanma maliyetleri gibi kamu giderleri girmektedir (Eğilmez, 2016:13-14-15).

Kamu maliyesi bahsettiğimiz üzere bir disiplin olarak devletin gelir giderleri üzerine çalışma yapan bir bilim dalıdır. Yakın dönem devlet yönetim politikalarına bakıldığında ise gelişen yeni paradigmlar doğrultusunda devletin ekonomi üzerinde etkisini ve de rolünü tam olarak anlayabilmek için kamu kesimi analizcileri sadece vergiler ve kamu harcamalarını araştırmak yerine, kamu faaliyetlerinin tamamının ekonomi üzerindeki etkilerini gelir ve kaynak dağılımı açısından değerlendirmektedir (Kirmanoğlu, 2009:1).

Kamu Ekonomisi, geleneksel kamu maliyesinin konusuna giren vergilere ek olarak, kamu harcamaları, sosyal seçim (kamusal karar alma süreci) ve KİT'leri de kapsamaktadır. Yani, Kamu Ekonomisi, Kamu Maliyesine bakışla daha geniş bir terimdir (Akalin, 1986:5).

Kavramların tanımlarından da anlaşılacağı üzere devlet yönetiminde gelirler ve gider en temel iki unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kamu gelirleri ile kamu harcamaları ele alınarak, aralarındaki iktisadi ilişkinin incelendiği bu çalışma da üç ana bölümden bulunmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde kamu gelirleri her bir gelir kalemi özelinde ayrı başlıklar altında tanımlanacak ve gerekli istatistiklere yer verilecektir. 1980 sonrası gelirlerin toplam bütçe gelirleri ve kamu ekonomisindeki büyüklüğünden bahsedilecektir. İkinci bölümdeyse kamu hizmetleri ve kamu harcamaları açıklanacak olup, kamu harcamalarında artış nedenleri ve bu harcamaların ekonomiye etkilerinin üzerinde durulacaktır.

Üçüncü bölümde ise, Türkiye ekonomisinde, kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasındaki ilişkiyi araştırmak için Zaman Serisi Analizi yapılmıştır. 2000-2018 dönemine ait verilerin kullanıldığı bu analizde kamu gelirleri için genel bütçe gelirleri verisi; kamu giderleri içinse merkezi yönetim bütçe giderleri, personel giderleri, mal ve hizmet alım giderleri, cari transferler, sermaye giderleri ve faiz giderleri verileri kullanılmıştır. Yapılan Analiz sonucunda ulaşılan neticelere bu bölümde yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU GELİRLERİ

1.1. KAMU GELİRİ NEDİR

Devletin, topluma karşı yüklendiği ortak hizmetleri ve görevleri yerine getirebilmek amacıyla yapacağı harcamaların finansmanını sağlamak için anayasa ve ilgili kanunlar çerçevesinde topladığı gelirlere kamu geliri denir (Eğilmez, 2016: 46).

Devlet yapısı itibariyle gelir sağlama açısından özel kişilerden ayrı düşünmek gerekir. Zira devletin Merkez bankası gibi bir olanağı vardır. Kaynağa ihtiyaç duyduğunda kendi parasını basıp, kamu ihtiyaçlarının finansmanında kullanabilir. Yani illa gelir kaynağı aramak zorunda olmayıp imkan tezahüründe para basma yetkisine dayanarak gelir elde edebilir. Mamafih, bu imkan her kaynak ihtiyacında başvurulacak bir yöntem değildir. Para basılması gereğinden fazla kullanıldığı zaman paranın değeri düşer. Bu sebeple sınırlı olarak ve mutlak zorunluluk hallerinde başvurulabilecek bir yöntemdir. Bu yüzden devlet, başka yöntemlerle gelir kaynağı bulmak mecburiyetindedir (Uluatam, 1997: 267).

Devlet harcamalarının karşılanması için özel kesimden kamu kesimine doğru aktarılan fonlar bütünü olan kamu gelirleri kavramı denince ilk anda akla vergileri getiriyor olsa da vergi, kamu gelirleri içinden sadece biridir. Devlet özel kişilerden farklı olarak egemenlik hakkını kullanarak gelir elde edebileceği gibi, yaptırım gücünü kullanarak da özel kesimden fon aktarabilir. Bunun yanında ekonomide özel kişiler gibi faaliyette bulunarak gelir elde etmesi de mümkündür (Pınar, 1992: 287-298).

Kamu gelirleri tanımından ne anlaşılması gerektiği devlet ve kamu kesimi kavramlarının kapsamına göre değişmektedir. Buna bağlı olarak da kamu geliri tanımı kapsamına giren gelirlerin büyüklüğü artar ya da azalır. Kamuya ilişkin

benimsenen genel kabul göz önüne alındığında kamu gelirleri kapsam bakımından dar veya geniş anlamda ele alınabilir.

Dar anlamda kamu geliri; merkezi yönetim eliyle çeşitli kaynaklardan elde edilen geliri, geniş anlamda kamu geliri ise yerinden yönetim kuruluşları, parafiskal kurumlar ve kamu iktisadi teşebbüsleri gelirlerini de kapsamaktadır (Akdoğan, 2009: 101).

1.2. KAMU GELİRLERİNİN ÇEŞİTLERİ

2005 yılında yürürlüğe giren 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu 3.madde 1. Fıkra i. bendine göre kamu gelirleri; “kanunlarına dayanılarak toplanan vergi, harç, resim, fon kesintisi, pay veya benzeri gelirler, faiz, zam veya ceza gelirleri, taşınır ve taşınmazlardan elde edilen her türlü gelirler ile hizmet karşılığı elde edilen gelirler, borçlanma araçlarının primli satış suretiyle elde edilen gelirler, sosyal güvenlik primi kesintileri, alınan bağış ve yardımlar ile diğer gelirlerden oluşur” diyerek tanımlanmıştır.

Kamu gelirleri devletin ekonomik faaliyetlerinin kaynağı olarak kullanılan gelirlerdir. Mevzu bahis gelirler devletin egemenlik gücüne bağlı olarak (cebri/cebri olmayan) elde edilip edilmemesine göre ayrıma tabidir.

Devletin cebri olarak elde ettiği kamu gelirleri; Vergiler, resimler, harçlar, fonlar, parafiskal gelirler, para ve vergi cezaları, şerefîyeler, zorunlu borçlar, senyoraj gelirleri ve mali tekellerdir. Cebri olmayan gelirler ise milli emlak gelirleri, kamu iktisadi teşebbüs gelirleri, özelleştirme gelirleri, bağışlar gibi kaynaklardan elde edilmektedir (Susam, 2015: 199-200).

Bahsi geçen kamu gelirlerini başlıklar halinde kısaca açıklamak konunun anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Fakat tüm gelirleri detaylı olarak açıklamadan önce 1980 yılından itibaren bütçe gelirlerinin oranlarına ait 3.bölümdeki genel bütçe gelirleri tahsilatı tablosuna bakmak çalışmanın genel yapısı ve ilerleyişinde büyük fayda sağlayacaktır.

1.2.1.Egemenlik Gücüne Dayalı Gelirler

1.2.1.1.Vergi

Ricardo'ya göre vergiler, bir ülkede oluşan toprağın ve emeğin ürününden, hükümetin veya resmi siyasal adı neyse o otoritenin kamu için kullanılmak üzere emrine bırakılan kısımdır; sonuçta her şekilde ülkedeki ya sermayeden ya da gelirden ödenmektedir (Ricardo, 2018: 123).

Devletin varlığını sürdürebilmesinin ve de çeşitli görevlerini yerine getirebilmesinin önemli dayanaklarından birini vergiler oluşturmaktadır. Vergilerin toplanmasına imkân sağlayan kanunların ise açık, anlaşılır ve adil olarak hazırlanması yine Devletin ödevleri arasında yer almaktadır (Başbüyük, 2020).

Devlet, faaliyetlerinin icrası sebebiyle ihtiyacını hissettiği gelirleri farklı yollarla temin edebilmektedir. Devletin ihtiyacı olan kamu gelirlerini nakden elde etmesinde en başat gelir kaynağı devlet olmanın verdiği cebri yetkiyle rızaya bakmadan zor yolu ile aldığı vergilerdir (Turhan, 1987: 23).

Vergiler, bütün ülkelerin gelir sistemleri açısından çok önemli bir yere sahiptir. Devletin sosyo ekonomik fonksiyonlarının artması vergilerin rolünü artırmıştır. Karşılıksız ve cebri olması hasebiyle vergilerin kamu gelirleri içerisinde ayrı bir yerleri ve önemleri vardır. Kurumlar vergisi, gelir vergisi, veraset ve intikal vergisi, motorlu taşıtlardan alınan vergiler, üretim ya da tüketim aşamalarında alınan vergiler ülkemizdeki başlıca vergi uygulama örneklerindendir (Akdoğan, 2009: 103-104).

Vergiler ayrıca devletler tarafından maliye politikası aracı olarak da ekonomik hayatı düzenlemek amacıyla bir enstrüman olarak kullanılabilir.

Ülkemizde uygulanan ve Türk vergi sistemini oluşturan vergiler 3 bölüme ayrılmaktadır. Bunlardan Gelir üzerinden alınan vergiler ve Servet üzerinden alınan vergiler dolaysız vergileri, harcama üzerinden alınan vergiler ise dolaylı vergileri

oluşturur (Bilici, 2013: 24). Ülkemizin vergi gelirlerinin %35'i dolaysız, %65'i dolaylı vergilerden oluşmaktadır. Dolaylı vergiler ise %91'i harcamalar üzerinden alınan KDV ve ÖTV gibi vergilere, %9'u da işlemler üzerinden alınan damga vergisi vb. vergilere dayanmaktadır. Bu haliyle Türk vergi sistemi harcamalar üzerinden alınan vergilere dayalı duran bir sistem görünümü sergilemektedir (Eğilmez, 2016: 78).

Türk vergi sistemi içerisinde yer alan vergileri gösteren özet tablo aşağıdaki gibidir;

Türk Vergi Sistemini Oluşturan Vergiler		
Gelir Üzerinden Alınan Vergiler	Harcamalar Üzerinden Alınan Vergiler	Servet Üzerinden Alınan Vergiler
1. Gelir Vergisi	1.KDV	1.MTV
2.Kurumlar Vergisi	2.ÖTV	2.VIV
	3.BSMV	3. Emlak Vergisi
	4.Damga Vergisi	
	5.Değerli kağıtlar Vergisi	
	6.Gümrük Vergisi	

Tablo-1: Türk Vergi Sistemini Oluşturan Vergiler (Bilici, 2013:24)

1.2.1.2. Resim

Özel kişi veya kuruluşların, kamudan bir izin alması, işlem yaptırması ve ya belge sunması karşılığı olarak devlet tarafından tahsil edilen vergilerin genel ismidir (Eğilmez, 2016: 49). Kısaca; yetkili kuruluşlarca bir iş ve ya faaliyetin yapılmasına izin verilmesi dolayısıyla söz konusu kuruluşlara yapılan ödemedir. Bir izin karşılığı ödeniyor olması resimleri vergilerden farklı kılmaktadır. Resim ödemeleri uygulamada, basılı damga konulması, makbuz verilmesi ya da istihkaktan kesinti yapılması şeklinde gerçekleşir. İthalde alınan damga resmi örnek olarak gösterilebilir (Akdoğan, 2009: 106).

1.2.1.3. Harç

Devletin bazı hizmetleri nedeniyle iktisadi değer olarak alınan harçların karşılığının olması, tıpkı resimlerde olduğu gibi harçları da vergilerden bu yönüyle farklı kılmaktadır. Kamusal niteliği olan bir hizmetten kişilerin özel yarar elde etmeleri söz konusu olması halinde kamu hizmeti karşılığı olarak harç ödenmesi gerekmektedir. Örnek olarak; yargı, eğitim ve noter harçları gösterilebilir (Akdoğan, 2009: 104).

1.2.1.4. Şerefiye

Kamu kurumlarının bir bölgede yaptığı bir takım hizmet ve ya yatırımlar sonucunda söz konusu bölgede bulunan gayrimenkullerin değerlerinin artması halinde bu durumdan fayda sağlayan mal sahiplerinden alınan değerlenme bedeline şerefiye denir. Örneğin metrobüs duraklarına yakın mahallerdeki evlerin değerlerinin artması durumunda şerefiye talep edilebilir (Eğilmez, 2016: 50).

Günümüzde daha çok yerel yönetimlerin gelirleri arasında yer alan şerefiye, yetkili karar organlarının gerek görmeleri halinde uygulanmaktadır. Gayrimenkullerin değerini artıran her hizmet sebebiyle şerefiye alınması gibi bir zorunluluk yoktur (Akdoğan, 2009: 107).

1.2.1.5. Parafiskal Gelirler

Parafiskal gelirler, sosyo-ekonomik alanda artan harcamaların belli bir kısmını karşılamak ve belli amaçların gerçekleştirilmesi maksadıyla kurulan, kamusal veya yarı kamusal nitelikte olan sosyal, ekonomik veya mesleki kuruluşlara, bu amaçlarının finansmanını gerçekleştirmek üzere kamu otoritesince gelir toplama yetkisinin verilmesi sonucu ortaya çıkan, bütçe dışı gelirlerdir (Kayalı, 2017).

Parafiskal gelirler, kamusal hizmet gören teşekkülleri finanse etmek amacıyla tahsil edilir. Bu gelirlerin kaynağı, ödemesi gerekenler, sözü geçen teşekküllerin gerçekleştirdiği hizmetlerden faydalananlardır. Parafiskal gelirler, vergilerde olduğu gibi karşılıksız değildir. Harçlardaki anlamıyla bir karşılığı vardır. Parafiskal gelirlerin ödenmesi zorunludur. Sözü geçen gelirler zorunlu olması yönü itibariyle vergiye benzemektedir. Parafiskal gelirler, devlet bütçesi içinde yer almamaktadırlar. Hangi kamu kuruluşu tarafından parafiskal gelir tahsil ediliyorsa, o kuruluşun bütçesinde yer alır (Nadaroğlu, 1998: 202).

Burada dikkat edilmesi gereken husus devletin, denetim ve gözetimi altında sosyal, ekonomik ve mesleki nitelikli bazı görevlerini, yetkili kıldığı bazı kuruluşlara devretmiş olmasıdır. Söz konusu yetkilerin kullanılması sırasında oluşan giderlere ise kuruluşların hizmetlerinden doğrudan ya da dolaylı olarak faydalananların katılmaları yine devlet tarafından uygun görülmüştür.

Sosyal Güvenlik Kurumu, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği gibi mesleki odalar yukarıda bahsedilen kuruluşlara örnek olarak gösterilebilir. Prim, aidat ve benzeri adlar altında, yasal ve zorunlu olarak yapılan tahsilatlar, ilgili kuruluşların amaçlarının gerçekleştirilmesi için kullanılmaktadırlar. Söz konusu kuruluşlar tarafından toplanan fonlar, parafiskal gelirler olarak adlandırılmaktadır.

1.2.1.6. Para ve Vergi Cezaları

Para ve vergi cezalarında amaç, devlete gelir sağlamak olmadığı halde, devletin egemenlik hakkına dayanılarak ortaya çıkan bir kamu geliri türleridir. Kanunlarda özgürlüğü kısıtlayıcı cezaların yanı sıra caydırıcılık amacıyla suçlunun mal varlığına başvurarak para cezası ile cezalandırılmasını da öngörülebilmektedir. Para cezaları, kamu düzeni açısından oluşturulmuş kurallara, bireylerin uygun davranmalarını sağlayan, aksi hal gösterenleri cezalandırmayı amaç edinen maddi yaptırımlardır. Vergi cezaları ise vergi mükelleflerinin, anayasal bir görev olan vergi yükümlülüklerini yasalara uygun bir şekilde yerine getirmelerini sağlamaya çalışır (Öner, 1986: 45).

Bahsi geçen cezalara örnek olarak anayasal dayanağı olan ve kendi özel kanununda da düzenlemesi bulunan vergi cezalarından kısaca bahsetmek gerekirse; 213 sayılı Vergi Usul Kanununa göre vergi mükellefi, “*vergi kamunlarına göre kendisine vergi borcu terettüp eden gerçek veya tüzel kişidir.*” (Türk Vergi Kanunları, 2020: 21).

Mükellefler, üzerlerine düşen yükümlülükleri yerine getirmedikleri takdirde söz konusu kanunun 4.kitap cezalar kısmında düzenlenen usulsüzlük, özel usulsüzlük ve vergi ziyaı gibi cezalara muhatap olurlar.

1.2.1.7. Fonlar

Fon, kelime anlamı olarak bir kurumu finanse etmek maksadıyla bulundurulmuş sermayedir. Ülkemizde ise fon daha çok belli amaçların gerçekleştirilmesi için ayrılan ve lüzum duyulduğunda kullanılmak üzere nakit olarak hesapta tutulan parayı ifade eder (Edizdoğan, 2014: 121-122).

İlerleyen bölümlerde anlatılacağı üzere devletler harcama yapabilmek için bütçeye ve bu bütçenin meclisinden onaylanmasıyla uygulanabilir hale gelen bütçe kanununa ihtiyaç duyarlar. Bütçeleme ise kendine has ilkeleri vardır söz konusu ilkelerden biri de âdem-i tahsis yasağını da içerisinde barındıran genellik ilkesidir. Genellik ilkesi gereği kamunun tüm gelir ve giderleri yekdiğeri ile bağ kurulmadan ve aralarında bir mahsuplaşma olmaksızın bütçede yer almalıdır. Âdem-i tahsis ise bir takım kamu gelirleri belli kamu giderlerine tahsis edilmesidir.

Fonların tanımından da anlaşılacağı üzere belli gelir kaynakları belli amaçlara tahsis edilerek harcama gerçekleştirilir. Bu uygulama fonların, bütçenin genellik ilkesinden bir sapma olduğunu göstermektedir.

Fonlara örnek olarak; Merkezi yönetim bütçe uygulaması içerisinde yer alan Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu, bütçe dışı olan ve kanunla kurulmuş olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu İşsizlik Fonu verilebilir (Susam, 2015: 207).

1.2.1.8. Zorunlu Borçlanma Gelirleri

Yapılacak kamu hizmetlerinin finansmanı için kamu gelirlerinin aciz kalması halinde veyahut savaş, kıtlık afet gibi durumlar ile ekonomik buhran zamanlarında kamu gücüyle devletin, özel sektörden ya da yabancı devletlerden ilerleyen zamanlarda belirli bir ödeme planıyla ödemek üzere edindiği kaynaklardır. Borçlanma gelirleri kamu finansmanı içinde vergiden sonra gelen en önemli kaynaktır. Fakat vergiden farklı olarak geçicidir ve karşılığı vardır. Ayrıca borçlanma sonucunda alınan borçtan ek olarak faiz adı altında ayrı bir ödeme daha yapılır (Uluatam, 1997: 426).

Devlet idaresinde borçlanma sadece finansman kaynağı değildir. Borçlanma aynı zamanda etkili bir maliye politikası aracıdır.

1.2.1.9. Mali Tekeller

Toplum açısından tüketilmesi zaruri olan ve yerine başka bir ürünün tüketilemeyeceği mallara ikamesi olmayan mallar denir. Bu tür mallar sadece bir üretici tarafından üretilerek tekelleşme söz konusu olduğunda da yüksek oranda karlar söz konusu olmaktadır. Devletin mevzu bahis malları kendi tekelinde üreterek tüketime sunması halinde kamuya bir gelir kaynağı doğmuş olur. Ayrıca devlet kamu sağlığı açısından zararlı ürünlerin üretimini kendi kontrolüne alarak tüketimini sınırlandırmak ve bu yolla doğabilecek kamu harcamalarını önlemek amacıyla da tekelleşebilir. Mali tekellerde devletin amacı yüksek kar sağlamaktır.

1.2.1.10 Emisyon ve Senyoraj Gelirleri

Emisyon, devletin egemenlik hakkına dayalı olarak kâğıt ve madeni para basım ve ihracıdır. Basılan bu paralar için devlet bir maliyete katlanır. Bu maliyetler

ile paranın üzerinde yazılı değeri arasındaki fark kadar devlet bir gelir elde eder ki buna senyoraj geliri adı verilmiştir. Daha önce de bahsedildiği üzere bu yolla gelir elde edilmesi enflasyona neden olabilmesi hasebiyle pek sık kullanılmamalıdır. Özellikle güçlü para birimine sahip olan ülkeler de emisyon gelirleri daha fazladır (Kayalı, 2017).

1.2.2.Egemenlik Gücüne Dayalı Olmayan Gelirler

1.2.2.1. Mülkiyet ve Teşebbüs Gelirleri

Doğası gereği devlet, vatan sathı üzerinde bulunan mülklerin öncelikli tasarruf sahibi ve özel gerçek ve kişilerin mülkiyetindeki varlıklarında güvenliğinden sorumludur. Devletin tasarruf sahibi olduğu mülklerin kullanılmasından işletilmesinden ve elden çıkarılmasından gelirler elde etmektedir.

Devletin sahip olduğu mülkler; ortak mallar, sahipsiz mallar, hizmet malları olarak üçe ayrılmaktadır. Toplanma alanları, yol, meydan ve benzeri mallar herkesin kullanımına açıktır ve ortak mallardır. Kamu hizmetlerinin görüldüğü ve hizmetin gereğine uygun olarak tahsis edilen, karakol binaları okullar, sağlık ocakları hizmet mallarına örnektir. Kıyılar, akarsular, kaynak suları ise sahipsiz mallardır. Bunların tasarrufu sonucunda devlet gelir elde edebilir.

Örneğin kıyılar sahipsiz ve kimse tarafından kullanılmayan alanlardır. Buralardan gerçek veya tüzel kişilerin herhangi bir şekilde ticari maksatla yararlanması veyahut herhangi bir şekilde işgal etmesi durumunda ecrimisil adı verilen işgale karşılık yasalarla belirlenen bir tutar fuzuli şagil denilen işgalciden tahsil edilir. Bu devletin mülk geliri olarak bütçeye kaydedilir.

1.2.2.2 Yardım ve Bağışlar

Bir diğer gelir kaynağı olan yardım ve bağışlar düzenli olmayan kamu gelirlerindendir. Yardımlar iç yardım ve dış yardım olarak ikiye ayrılmaktadır. Yardım karşılık olmak kaydıyla yapılmışsa borçlanma, karşılıksız yapılmışsa bağıştır. Dış yardımlara örnek olarak II. Dünya Savaşı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri tarafından yapılan Marshall yardımları gösterilebilir (Susam, 2015: 214).

1.2.2.3. Özelleştirme Gelirleri

Devletin yerine getirmekte olduğu asli görevleri ve fonksiyonlarına ilişkin uygulama yöntemlerinde zamanla değişiklikler meydana gelebilmektedir. Devlete ait bazı kamu kurum ve kuruluşlarının etkinliği ve verimliliğini yitirmesi sebebiyle özel sektöre devrinin uygun olacağı ve etkinliği sağlayacağı saikiyle, bazen de devletin finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla özelleştirmeler yapılmaktadır. 2000'li yıllarda özelleştirme gelirleri devletin en önemli gelir kaynakları arasına girmiştir (Susam, 2015: 210).

1.2.2.4. Borçlanmalar

Kamu gelirlerinin sonuncusu olarak ele alacağımız borçlanma devletin gerçekleştirmek zorunda olduğu ödevlerini yerine getirebilmesi bakımından büyük önemi vardır. Devlet gerçekleştirmeyi planladığı hizmetleri belirli kıstaslar altında tespit eder ve ardından finansal açıdan elindeki kaynaklar ile karşılama imkânı olup olmadığını belirler. Kaynakların yetersiz kalması halinde borçlanma merkezi devlet bütçesi açısından mecburi olur. Ezcümle bütçedeki gelir ile gider arasındaki açığı kapatmanın en kolay yolu borçlanmadır. Fakat borçlanmanın sebebi her zaman cari açık değildir. Devletin yapmayı planladığı büyük yatırımlar, savaş hali, baş edilemeyen salgın hastalıklar, doğal afetler gibi öngörülemeyen harcamalara sebep durumlarda da devletler borçlanmak zorunda kalabilirler (Akdoğan, 2009: 107).

Borçlanma ise finansmanı sağlandığı menşei ülkeye göre iç borçlanma ve dış borçlanma olarak ikiye ayrılmaktadır. 4749 Sayılı Kamu Finansmanı Ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanunun 3.maddesine göre;

“Devlet iç borcu: Müsteşarlık tarafından yurt içinde ihraç olunan Devlet iç borçlanma senetleri, Hazinesinin geçici nakit ihtiyacını karşılamak için yurt içi piyasalardan yaptığı borçlanmalar ve senede bağlı olup olmadığına bakılmaksızın Müsteşarlık tarafından üstlenilen her türlü malî yükümlülükleri,

Devlet dış borcu: Müsteşarlık tarafından; herhangi bir dış finansman kaynağından belirli bir itfa planına göre geri ödenmek üzere sağlanan finansman imkânları ile borç üstlenimi ve Hazine garantileri kapsamında üstlenilen her türlü mali yükümlülüğü,” ifade etmektedir (4749 Sayılı Kamu Finansmanı Ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun, Madde 3).

Kamu borcu vadesine göre de kısa, orta ve uzun vadeli olarak sınıflandırılmaktadır. Vades bir yılın altında ise kısa vadeli borç, bir ila beş yıl arasında ise orta, beş yıldan fazla ise uzun vadeli borç olarak nitelendirilir. Kısa vadeli borçlanma için devlet hazine bonosu ihraç eder. Orta ve uzun vadeli borçlanma için ise devlet tahvili ihraç edilir (Susam, 2015: 211).

Buraya kadar anlatılan vergi, resim, harç gibi yükümlülüklerin devlet tarafından yasalara uygun bir şekilde tahsil edilmesine gelirlerin toplanması denilmektedir (Ayanoğlu, 2016:61).

İKİNCİ BÖLÜM

KAMU HARCAMALARI

2.1.Kamu Hizmetleri

2.1.1. Kamu Hizmetinin Tarifi

İnsanoğlunun yaşamı tek başına idame ettirememesi ve buna bağlı olarak toplu yaşam dürtüsü gereği oluşan “toplumsal yaşam”, “kamu güvenliği ve düzeni gibi kavramlar, sosyal huzur ve barış ortamı tesis ederek refah düzeyinde artış sağlanabilmesi için hukuksal ve mali bazı düzenlemelere ihtiyaç duymuştur. Düzenli ve sistemli bir şekilde bu düzenlemeleri hayata geçirmek vasfına meşru güce sahip devlet haizdir. Devletin asli görevlerinden olan şey kendisinin varlık sebebi ve aynı zamanda kaynağı olan yurttaşların ihtiyaçlarını gidermektir. Özel sektör tarafından karşılanması ekonomik sebepler ile rasyonel olmayan adalet, güvenlik gibi unsurları barındıran ihtiyaçlar, devlet bütçesinden yapılacak harcamalar ile karşılanabilir (Feyzullah, 2013).

Kamu hizmeti, kamu kurumunun bizzat veya gözetiminde bulunacak bir özel girişim aracılığıyla kamu yararı olan hizmettir. Kamu yararına haiz olması ve öze sektör tarafından layıkıyla sunulmasının mümkün olamaması nedenleriyle de yasama tarafından ayrıcalık ve yükümlülüğe tabidirler (Can, 2015:13).

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşıldığı üzere kamu hizmetleri bizzat kamu erki tarafından, onu kullananlar tarafından, yerine getirilmek zorunda değildir fakat kamunun denetimindedir (Arıca, 2006:29).

1950’li yıllara değin kamu maliyesinde vergiler ana unsuru teşkil ederken, bu yıllarda artık vergilerin yanında ek olarak, kamu harcamaları ve bu harcamaların tahsisiyle kamu hizmetlerinde fiyatlandırma tartışmaları başlamıştır. sosyal seçimin (kamusal kaynak tahsis mekanizmasının), kamunun fiyatlandırma politikalarının ve özelleştirmenin de kamu maliyesi kapsamında gündeme gelmiştir (Akalın, 2000: 1).

1982 anayasasında kamu hizmetlerine değinilmiş olup, lafzı ve ruhu birlikte değerlendirildiğinde sosyal devlet ilkesinin benimsendiğı anlaşılmaktadır. Söz konusu ilke gereğince devlet ekonomik ve sosyal yaşama müdahale edebilmiş ve bazı kuma hizmetleri özel kesim tarafından bazıları kamu kesimi tarafından gerçekleştirilir hale gelmiştir (Günday, 2004: 293-295).

2.1.2. Kamu Hizmetlerinin Yürütölme Usulleri

Yürürlükteki kanunlarımıza göre bugün kamu hizmetlerinin hem devlet hem de özel kişi/kurum tarafından yerine getirilebileceğine değinmiştik.

Kamu hizmetinin kamusal idarece yerine getirilmesi emanet usul ile olmaktadır. Söz konusu hizmet özel kişi/kurumlarca ise imtiyaz, iltizam, müşterek emanet, ruhsat, yap-işlet-devret usulleri ile yerine getirilmektedir (Günday, 2004: 304).

Emanet Usulü: Hizmetinin idarenin kendi teşkilatı bünyesinde, fakat yerinden yönetim kuruluşunca, idarenin; personeli, araç-gereçleri ve malları ile bizzatıhi görölmesidir. Yani emanet usulünde hizmet, kamuda yer alan tüzel kişilerce görölme usulüdür (Feyzullah, 2013).

Emanet usulünde esas olan kamu hizmetinin direkt olarak devlet ya da kamu tüzel kişiliklerince sunulmasıdır. Hizmet sunumunda mutlaka kamuya has usullerin kullanılması gerekmez (Günday, 2004: 306).

Müşterek Emanet Usulü: İdarece sunulması gereken bir kamu hizmetinin özel hukuk gerçek veya tüzel kişilerince görölmesidir. Bu usulde giderlerin ve zararların tek tarafı idaredir. Özel hukuk kişisi sadece gelirden belli bir pay alır, kazancın geri kalan kısmını idareye verir. Osmanlı Devleti zamanında sahil fenerlerinin işletilmesi bu usul ile gerçekteştirilmiştir (Günday, 2004: 306).

İltizam Usulü: Günümüzde uygulaması bulunmayan bu hizmet görölme usulünde evvelce kararlaştırılan bir tutar karşılığında kamu hizmeti özel hukuk kişisi eliyle görölür. Bu usul Osmanlı Devletinde vergilerin toplanmasında kullanılmıştır (Günday, 2004: 307).

Mültezim adı verilen kişiler önceden belirlenmiş tutarı peşinen devlete öder, daha sonra kendi karını da ekleyerek halktan vergi toplardı.

Ruhsat Usulü: Hizmetin, idarece izin verilmiş özel hukuk kişilerine gördürülmesine dayanır. Hizmetin görülmesinde esas sorumluluk mercii ise idaredir. Buna binaen idare, kamu hizmetinin görülmesinde gerekli önlemleri almaya da görevi gereği yetkilidir. Kamu idaresinden ruhsat alanlar idarenin düzenlemelerine uydukları sürece faaliyete devam edebilirler. Aksi bir durumda ruhsatları iptal edilip o faaliyetlerinin bitirilmesi, kanuni idari yaptırımların uygulanması varsa adli cezaya hükmedilmesi gibi yaptırımlar uygulanır (Özay, 2004: 250).

İmtiyaz Usulü: Bu hizmet gördürme usulünde, idare yapacağı bir sözleşmeyle kamu hizmetini yürütülmesi için sözleşmede belirlenen süre boyunca özel hukuk kişilerine vermektedir. Sözleşmenin tarafı olan imtiyaz sahibi sunacağı hizmet karşılığı olarak hizmet yararlanıcılarından belli bedeller almaktadır. Hizmetin yürütülmesinden doğan kâr veya oluşacak zarar ise imtiyaz sahibi olan özel hukuk kişisine aittir. Sözleşme hükümleri gereğince hizmetin yürütülmesi idarenin denetimine tabidir. Hizmet gereği olarak yapılması zorunlu tesislerin inşası da imtiyaz kapsamındadır. İmtiyaz yoluna genellikle bir hizmetin özel tarafından verilmesinin teknik ve iktisadi yönden daha uygun olması ya da hizmet için gerekli sermayeyi idarenin karşılamak istenmemesi durumlarında gidilmektedir (Tan, 1992: 308-309).

Yap-İşlet-Devret Usulü: İleri derecede teknolojiye ve yüksek tutarlarda maddi kaynağa ihtiyaç duyulan projelerde yatırım bedelinin (ve de kârın) sermaye şirketine, şirket işletim süresince üretilen mal ya da hizmetin idarece veyahut hizmet yararlanıcıları tarafından satın alınmasıyla ödenmesi olarak tanımlanır. 3996 Sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanun'un 9. Maddesinde ise; "Sermaye şirketi veya yabancı şirket tarafından yapılan yatırım ve hizmetler, sözleşmenin sona ermesi ile birlikte her türlü borç ve taahhütlerden âri, bakımlı, çalışır ve kullanılabilir durumda bedelsiz olarak kendiliğinden idareye geçer." hükmüyle, yatırımın belli süre sonunda kamuya devrolunacağı belirtilmiştir (Feyzullah, 2013).

Yap-İşlet Usulü: Bu modele göre yabancı/yerli fark etmeksizin sermaye şirketlerince elektrik üretim tesisi kurulup, üretilen enerjinin TEAŞ' ye satılması tasarlanmıştır. Burada önemli husus kurulan tesisin mülkiyetinin özel hukuk kişisine ait olmasıdır. Fakat görülen hizmet bir kamu hizmetidir ve bu tesisin mülk sahibine göre hizmetin özelliği değişmemektedir (Günday, 2004: 328).

2.1.3. Kamusal Mal ve Hizmetlerinin Ayrımı

Kamusal mal ve hizmetlerin en geniş tanımı malın mülkiyetinin kamuya ait olması ya da kamu yararına tahsis edilmiş olması, hizmet ise kamu tarafından sunulmasıdır. Örnek olarak; yollar, kıyılar, camiler kamu malları, güvenlik ve adalet ise kamu hizmetidir (Eğilmez, 2016: 133).

Kamusal mal ve hizmetlerin ortak özellikleri toplumda müşterek olarak ortaya çıkan ihtiyaçların giderilmesine yönelik olmasıdır. Bu ihtiyaçların en iyi şekilde giderilmesi amacıyla devlet ve siyasi iktidarlar anayasa ve diğer bağlayıcı hukuk normları çerçevesinde gerekli uygulamaları hayata geçirirler (Akdoğan, 2009: 39).

Kamusal mal ve hizmetlerin sınıflara ayrılmasında ise iki ölçüt önemlidir;

- a) Tüketimden mahrum bırakılabilme mümkün olan/olmayan
- b) Tüketimde rekabet olan/olmayan

Bu iki ölçüt “olmayan” şeklinde ise tam kamusal mal biri “olan” biri “olmayan ise yarı kamusal mal, her ikisi de “olan” şeklinde ise özel mal olarak sınıflandırılabilir (Kirmanoğlu, 2009: 119).

Kamu kesimince sunulan mal ve hizmetler “tam kamusal mal ve hizmetler”, “yarı kamusal mal ve hizmetler”, özel mal ve hizmetler” ve “erdemli mal ve hizmetler” olmak üzere dört başlıkta ele alınmıştır.

2.1.3.1. Tam Kamusal Mal ve Hizmetler

Toplumsal tamamı tarafından ihtiyaç duyulan ve devlet tarafından üretilmesi dışında bir sunum seçeneği mümkün olmayan niteliğe haiz mal ve hizmetlerdir. Bu mal ve hizmetler fiyatlandırılmadığı için piyasa konusu edilememektedirler. Bu sebeple kamu harcaması yoluyla kaynak finansmanı sağlanmaktadır.

Toplumsal açıdan kolektif bir ihtiyaç olduğundan hiçbir birey faydalanma alanı dışında bırakılamamaktadır. Ayrıca mal ve ya hizmetin faydası da bireyler arasında bölünmemektedir.

Bu sebeplerden ötürü de mal ve hizmetlerin sunumunda karar mekanizması kamu erki yani devlettir (Akdoğan, 2009: 41).

Bu mal ve hizmetlerin genel özelliği şudur: bu mal ve hizmetlerin kullanımından istemli veya isteksiz kimse mahrum edilemez. Ayrıca bir kişinin daha tüketimine katılması diğer tüketici ya da hizmet yararlanıcısını zarara uğratmaz.

Mevzu bahis mal ve hizmetlerin faydalarının bölünmemesi ve fiyatlandırılmaması ortaya bedavacılık sorununu çıkarmaktadır. Finansmanı kamu gelirleri ile sağlanan bu mal ve hizmetlerden yararlananlara kamu finansmanına katılıp katılmadıkları bir başka deyişle vergi ödeyip ödemedikleri sorulmaz. Böylelikle finansman ayağında katkısı bulunmayanlar da hizmetten yararlanmaktadır. Örneğin ülke sınırlarının korunmasından ülkede yaşayan tüm vatandaşlar yararlanır (Kirmanoğlu, 2009: 127).

2.1.3.2. Yarı Kamusal Mal ve Hizmetler

Kamusal mal ve hizmetlerden faydalanmada yararlanıcılar arasında rekabet söz konusu değildir. Ancak kısmi de olsa bir rekabet varlığı mümkün ise ve dahi mal ve hizmetin finansmanına katılmayanların dışlanması durumu mümkünse bu mal ve hizmetler yarı kamusal olmaktadır. Yani sunulan hizmet ya da mal kamu

malı/hizmeti gibi görünse de burada çok önemli iki özellik ayırt edici durumdadır. Birincisi yararlanıcılarına bir fiyatlama ile sunulabilmektedirler. İkinci olarak da bedelini ödemeyenler yararlanmadan mahrum kalabilmektedirler (Feyzullah, 2013).

Günümüz ekonomilerinde eğitim ve sağlık gibi yukarıdaki tanıma uyan hizmetler hem devlet eliyle hem de özel sektör eliyle verilmektedir. Burada devletin de hizmet sunumuna katılmasının en önemli sebebi söz konusu hizmetlerin sadece bireysel değil toplumun geneli içinde faydalı olmasıdır. Örneğin eğitim düzeyi yüksek bir bireyin toplum geneli sağlayacağı artı değer gibi. Ya da toplum geneline yayılması muhtemel bir hastalık için aşı yapılması durumu (Akdoğan, 2009: 41). Burada değişen husus hizmetten elde edilen faydanın farklı derecelerde olmasıdır. Devlet asgari derecede ihtiyaçları karşılayacak kadar hizmet sunarken özelden alınan hizmetin fayda sınırını ya da marjinal faydayı hizmet yararlanıcısı belirler.

Yarı kamusal mal ya da hizmetin niteliğini belirleyen kim tarafından sunulduğu değil hizmetin kendisidir.

2.1.3.3. Özel Mal ve Hizmetler

Mal ve hizmetlerin topluma ulaştırılmasında en işlevli dağıtım mekanizması piyasalardır. Piyasa sunumunda en belirleyici özellikler rekabet ve faydadan mahrumiyettir. Bu iki özelliği de taşıyan mal ve hizmet çeşidi ise öze mal ve hizmetlerdir. Tüketimlerinde faydadan mahrum bırakılabilme ve rekabet koşullarına haiz olduklarından piyasa sunumu aksaklık olmadan gerçekleştirilebilir.

Özel mal ve hizmetlerden faydalanmak için ekonomik olarak bir bedel ödenmesi de gerekir. Her ne kadar piyasa etkin bir üretim gerçekleştirirse de söz konusu malların toplumsal faydaları da olduğundan devlet piyasaya müdahale ederek bazı malların üretiminde veya tüketiminde yer alabilmektedir (Susam, 2015: 71).

2.1.3.4. Erdemli Mal ve Hizmetler

Piyasada oluşabilecek başarısızlıklar sebebiyle ekonomilerde etkinlik sağlanamamaktadır. Bu durumda iki sebepten ekonomiye devlet müdahalesi gerekli olabilmektedir. Bunlar adil bir gelir dağılımı ve erdemli mal ve hizmetlerdir. Erdemli mal ve hizmetlerin sunumunu devlet zorunlu kıldığı için müdahale etsi de kaçınılmazdır. Bu malların sunumu ve yararlanması piyasaya bırakılırsa mutlak surette “tercih çarpıklığı” oluşacaktır. Örnek olarak emniyet kemeri kullanımı devletlerce tüketilmesi/kullanılması zorunlu kılınmış erdemli bir mal ve hizmettir. Emniyet kemeri kullanımının sosyal faydasının da olması sebebiyle devlet burada zorlayıcı durumdadır. Çünkü bireysel faydası bilinmesine rağmen cezai yaptırımları olmadığı sürece bireyler tarafından kullanılmayabilmektedir. Diğer açıdan da erdemli mal ve hizmetlerin sosyal faydası yüksek mallar olduğundan sunumunun tamamen piyasa eliyle gerçekleştirilmesi halinde eksik üretilbileceği varsayılmaktadır. En bilinen örneklerden eğitim ve sağlık gibi hizmetlerin yanında öğrenciler için yemek dağıtımı, içme suyu dezenfeksiyonu vb. hizmetler de erdemli mal ve hizmetler arasında sayılmaktadır (Zülfüoğlu ve Soydan, 2019).

2.1.4. Dışsallıklar

İlk olarak iktisatçı Knut Wicksell tarafından 1896’da incelenen olan dışsallıklar kavramı, teorik çerçevesine Marshall’ın sanayileşmiş ülkelerin ekonomik büyümesini incelemesiyle kavuşmuştur (Güneş, 2003).

Piyasa şartlarında, karar mercilerinin bütün maliyetleri içselleştiremediği hallerde, sosyal maliyetle özel maliyet farklı olmaktadır. Oluşan bu farklılık fiyat mekanizması içinde yer almayacak ve de karar vermeyi etkilemeyecektir. Dışsallığı olan faaliyetlerin oluşmasıyla birlikte üreten/tüketen dışında üçüncü kişilerde söz konusu faaliyetlerin etkisine girecektir. Bu durum kaynak dağılımında optimumdan (marjinal maliyet=fiyat) sapmaya sebep olacak bir piyasa aksaklığıdır (Bakırtaş, 2002).

Buraya kadar anlatılanları özetleyecek olursak dışsallıklar, ekonomik hayata devletin müdahil olmasını zorunlu kılan bir piyasa aksaklığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dışsallıktan üçüncü kişiler bir fayda yayılımı söz konusu ise bu pozitif dışsallık, bir maliyete katlanma durumu oluşması ise negatif dışsallığa işaret eder (Susam, 2015: 93).

Pozitif dışsallık, bir malın kullanımı ya da hizmetten faydalanılması sebebiyle oluşacak özel faydaya ek olarak toplumda oluşan fayda anlamındadır. Bu dışsallık tıpkı kamu malları gibi fiyatlandırılmaz bir özelliğe sahiptir (Kirmanoğlu, 2009: 155). Bir mal ya da hizmeti kullanılması toplumdaki diğer üyelere de tatmin sağlamaktadır ve burada kişiler arasında bir rekabet yoktur (Bulutoğlu, 1971: 43).

Formüle edecek olursak;

$$\text{Marjinal Özel Fayda} + \text{Marjinal Dışsal Fayda} = \text{Marjinal Sosyal Fayda}$$

$$\text{Marjinal Sosyal Fayda} > \text{Marjinal Sosyal Maliyetler}$$

Negatif dışsallık, üreticilerin maliyetleri ile içselleştiremedikleri toplumun geneline yayılan dışsal maliyetlerin oluşmasıdır. Negatif dışsallığa genelde çevreyle ilgili konularda rastlanmaktadır. Örneğin dere kenarında yer alan bir üretim tesisinin atıklarının dereye karışması sonucu dereye balıkçılık yaparak geçinen yerel halkın olumsuz etkilenmesi (Susam, 2015: 94).

$$\text{Marjinal Özel Maliyetler} + \text{Marjinal Dışsal Maliyetler} = \text{Marjinal Sosyal Maliyetler}$$

$$\text{Marjinal Sosyal Maliyetler} > \text{Marjinal Sosyal Fayda}$$

2.2.Kamu Harcamalarının Tanımı ve Kapsamı

Devlet varlığının sürdürülebilmesi, iç ve dış güvenlik sağlamasına derinden bağlıdır. Yani bedelinin ne olacağı düşünülmeden gerekli olan harcamaların mutlak surette gerçekleştirilmesi gerektirir. Bunun sonucunda da kamu maliyesiyle alakalı etütler ve analizler yapılmaya, kamu harcaması gerçekleşmesiyle başlanır. Yani planlama ile muhtemel giderler belirlenir ardından da bu giderleri karşılayacak kaynak arayışına girilir, gerekirse yeni kaynaklar bulunur. Bu kamu kesimine has bir durumdur. Özel sektörde harcama ve kamunun devlet dışı birimlerinde harcamadan önce muhtemel gelir tahmini yapılır ve harcama ona göre planlanır. Fakat kamu ekonomisi içerisinde yer alan devlet bunun aksine gelirini giderine uydurmaktadır. Buradaki asıl amaç kamu ihtiyaçlarını karşılamak olduğundan devlet bu yönde inisiyatif alabilmekte gideri karşılayacak kadar gider kaynağı oluşturabilmektedir (Nadaroğlu, 2000: 127).

Kamu harcamaları pek çok sınıflandırmaya tabi tutulmuş olsa da genel olarak dar anlamda ve geniş anlamda kamu harcamaları olarak ikili bir ayrıma gidilmiştir. Bu tanımlamada en büyük etken ise harcamanın hangi devlet kuruluşu tarafından yapıldığıdır (Özcan, 1999).

Maurice Duverger'in hukuki tanım olarak nitelendirdiği ve klasik maliye görüşüyle örtüşen görüş, dar anlamda kamu harcamalarını izah eden görüştür. Bu görüşün savunucularına göre yapılan harcamaların kamu harcaması sayılması, harcama biriminin hukuksal kişiliği ile alakalıdır. Bu doğrultuda harcama devlet veya diğer kamu tüzel kişiliğince kendi bütçelerinden yapılıyorsa ya da mevzuata göre harcama yapılması söz konusu olan hizmeti sunma yükümlülüğü bulunuyorsa, yapılan harcama kamu harcamasıdır (Yiğit, 2013).

Dar anlamda kamu harcaması merkezi idarece ve mahalli idareler tarafından yapılmaktadır. Merkezi Yönetim Bütçesi ise; Genel Bütçe, Özel Bütçe, Düzenleyici Denetleyici Kurumlar Bütçelerinin içinde yer aldığı ve yapılan harcamaların tamamını içine alan bütçedir (Güvel, 2018).

Geniş anlamıyla kamu sektörü; merkez yönetim birimleri, yerel idareler ve iktisadi kamu kuruluşlarını kapsamaktadır. Bu görüşe göre kamu harcamaları içine merkez yönetim birimlerince yapılan harcamalar, devletin taşra örgütlenmelerinin yaptığı harcamalar, iktisadi kuruluşların harcamaları ve de sosyal güvenlik hizmetleri kaynaklı harcamalar girmektedir. Kamu kapsamında bulunan merkezi yönetim bütçesi ile özel ve özerk bütçeli devlet ve ya kamu tüzel kişiliğine sahip kuruluşlarca toplum için kamusal mal ve hizmet sağlamak maksadıyla gerçekleştirilen harcamalar, geniş anlamda, kamu harcaması olarak tanımlanmaktadır (Kayalı, 2017).

2.2.1.Kamu Harcamalarında Artış ve Nedenleri

Kamu kesimince gerçekleştirilen harcamaların süreç içerisinde genellikle gerçek ve transfer harcamalarının neredeyse her ülkede artış eğiliminde olduğu gözlemlenmiştir. Kısa dönemler bir yana bırakılacak olursa uzun dönemlerde bu artış trendine girmemiş bir ülkeye rastlanılmamıştır (Uluatam, 1997: 216).

Bu artışta devletlerin ekonomik, sosyal ve mali olarak içinde bulundukları durumlar belirleyici rol oynarken, devletin ekonomik hayata etkisi bakımından rolü de bir başka etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat bahsi geçen artış serbest piyasa ekonomisi veya devletçi politika uygulayan ülke ayrımı olmaksızın her ülkede görülmüştür (Yiğit, 2013).

Kamu harcamalarının artış nedenleri görünüşte artış ve gerçekte artış nedenleri olarak 2 kısımda incelenir.

2.2.1.1. Kamu Harcamalarının Görünüşte Artış Nedenleri

Kamusal hizmet sunumunda ve hizmetin niteliğinde bir değişiklik olmaması ve de toplumsal ihtiyaçların dahi aynı olmasına rağmen kamu harcamaları

artabilir. Bu artış gerçek bir artış olmadığından görünüşte artış olarak nitelendirilir. Görünüşte artış sebeplerini aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz.

- a) **Ulusal Paranın Değerinin Düşmesi:** Yüksek enflasyonlu ekonomilere sahip ülkelerde piyasadaki mal ve hizmetin sunum miktarı aynı kalsa da paranın satın alma gücü düştüğünden fiyat artışları gerçekleşir. Bununla birlikte aynı miktar mal ve ya hizmet için yapılan ödeme artacaktır. Bu durum reel artışın dışında bir artışa sebep olmaktadır (Susam, 2015: 175).
- b) **Para Ekonomisinin Yaygınlaşması:** Ödeme şeklinin ayniden nakdiye dönüşmesi yani paranın ödeme aracı olarak kullanıldığı nakdi ekonomiye geçilmiş olması kamusal giderlerde rakamların büyümesine yol açmıştır. Sunulan hizmet kalitesinde/niteliğinde bir değişiklik olmamasına rağmen ödeme şeklinden dolayı bütçenin parasal olarak yukarı yönü hareketine sebep olmuştur (Akdoğan, 2009: 77).
- c) **Bütçe Usullerinin Değişmesi:** 1900’lü yıllara kadar devlet bütçeleri safi yöntem ile hazırlanmaktaydı. Bu usule göre bütçede yer alan tutar harcamaların elde edilen gelirden düşülmüş halidir. Bu yöntemde kaynakların verimli kullanılması ve etkinlik sağlanamamakta ve de bütçede gelir gider kalemlerinin tamamı görünmemekteydi. Bu usul terk edilerek gayri safi usule geçilmesi sonucunda tüm rakamlar bütçede görünmüş oldu. Böylelikle bütçenin rakamları kabarmaya başladı (Akdoğan, 2009: 77).
- d) **Ülke sınırları ve nüfusun değişmesi:** ülkelerin yıllar içinde doğal şekilde gerçekleşen nüfus artışlarına ek olarak sınırların genişlemesi yoluyla nüfusun artması sonucunda kişi başına yapılan harcama artmaz iken toplam harcamada görünürde bir artış meydana gelecektir (Uluatam, 1997: 127).
- e) **Devletleştirme:** Bir ekonomi politikası aracı olarak devletleştirme toplum ihtiyacı için hali hazırda üretilen hizmetlerin kamu ekonomisi içine alınmasıdır. Topluma sunulan hizmet aynı kamasına rağmen bütçeden harcama yapılmasına sebep olacağından bu durum görünüşte artış sebebidir.

2.2.1.2. Kamu Harcamalarının Gerçekte Artış Nedenleri

Teknolojide meydana gelen hızlı ve sürekli değişimler ekonomik ve sosyal hayatı da yakından ilgilendirmekte ve temelden değiştirmektedir. Bu değişiklikler devlete ve kamu kesimine de çeşitli yeni sorumlulukları beraberinde getirmektedir. Kamu kesimince yapılan harcamalar da nitelik yönünden bu değişiklere aynı yönde ilerlemektedir. Kamu harcamalarının gerçekte artış nedenlerine bakıldığı zaman, ana sebep olarak kamu harcamalarında oluşan artmanın milli gelirden pay almasıyla birlikte bu harcamalar için kullanılan malların kişi başına düşen miktarlarında artış gerçekleşmektedir. Bu şekilde gerçekleşen bir artış kamu harcamalarında oluşan gerçek bir artıştır (Güvel, 2018).

Toplumsal mal ve hizmetlerin kalitesinde ve miktarında gerçekleşen artışın yanında, kamusal giderlerin tutarlarında da artış gerçekleşmesi gerçek artıştır. Bu artışların sebepleri; ekonomik nedenler, teknolojik gelişmeler, devlet anlayışında meydana gelen değişimler, nüfus artışı, savaş ve savunma harcamalarındaki artış ve siyasi nedenler olarak kategorilere ayrılabilir (Ebren, 2019).

- a) **Ekonomik Nedenler:** Meydana gelen ekonomik değişimler toplum refahında artışa bireylerin gelirinin yükselmesine doğrudan etki etmektedir. Bu durum da kamusal mal ve hizmet talebinin artırmaktadır. Artan talebi karşılamak sunulacak kamusal hizmetler sonucunda harcamalar gerçekte artacaktır. Ayrıca talebin yetersiz olduğu ekonomik istikrarsızlık dönemlerinde devlet, kamu harcamalarını artırarak talebi artırmak ve ekonomik canlanmaya neden olmak için çaba gösterir. Doğal olarak bu daramda kuma harcamalarında artışa sebep olmaktadır. Pozitif dışsallıkları olan hizmetlerin sunulması da sosyal faydayı artıracığından ve de özel sektöründe bu hizmetleri yapmasını teşvik amaçlı hareket edeceğinden kamu harcamaları gerçekte artmış olacaktır (Yiğit, 2013).

- b) **Teknolojik Gelişmeler:** Modern dünyada sürekli olarak devam eden teknolojik gelişmeler insan hayatını yakından etkilemektedir. Bu durum

devletlerin de harcama politikalarını doğrudan etkilemektedir. Her yeni teknoloji ile birlikte kullanılan araç ve gereçlerin yenilenmesi veya değiştirilmesi gerekmektedir. Sağlık, eğitim, savunma gibi devletin en temel hizmet sunum ayaklarında teknolojinin gerisinde kaması düşünülemez. Örneğin; son teknoloji bir savunma silahının piyasaya çıkmasıyla her devlet onu edinmek mecburiyetindedir. Çünkü sınırlarını ve vatandaşlarını koruması için artık eski model silahlar yetersizdir. Ya da bir pandemi sürecinde yeni test kitlerinin kullanılması gerekmektedir ki halk sağlığı korunabilsin. Tüm bu teknolojik rekabet ve gelişme ortamı kamu harcamalarında gerçek bir artışa sebep olmaktadır (Kayalı, 2017).

c) **Siyasal Nedenler:** Hükümetlerin gene siyaset yapma tarzları kamusal harcamaların gelişimi yönünde etkili olmaktadır. 21.yüz yıl en yaygın yönetim şekli olan demokrasilerde hükümetler halkın seçimiyle iş başına gelmektedirler. Bu sebeple siyasiler harcama kararı alırken bu durumu öncelikle göz önünde bulundurmak durumuyla karşı karşıyadırlar. Bazı harcamaların sosyal faydasının toplumun genelinin refahında artışa yol açmayacak olmasına rağmen gerçekleşmesinin sebebi bahsettiğimiz karşılıklı fayda sistemine dayanır (Yiğit, 2013).

d) **Nüfus Artışı:** Ülkeler nüfusları zaman içerisinde sınırların genişlemesi göç alınması doğum hızının artması gibi sebepler ile artabilmektedir. Burada kişi başına yapılan harcamanın artıp artmaması harcamanın gerçekte mi yoksa görünüşte mi arttığını belirleyici olmaktadır. Önceki bölümde bahsettiğimiz aksine nüfusun artması ile kişi yapılan harcamalar artıyor ise burada bütçeyi ilgilendiren bi durum söz konusudur e harcamaların gerçekte artışından söz edebiliriz. Harcamalardaki artışı hizmetlerin çeşitliliği de belirlemektedir. Nüfusun artışı şehirleşmenin artışı da beraberinde getirmiştir. Bu şekilde ilerleyen sosyal yaşam içerisinde yerel hizmetler olan su, kanalizasyon, temizlik, çevre düzenlemeleri ihtiyaçlarının yanı sıra eğitim sağlık savunma göç idaresi gibi merkezden görülen hizmetler de artış göstermektedir. Tüm bu

sayılan ihtiyaçların karşılanması için yapılan harcamalar kamu harcamalarını gerçekte arttırmaktadır (Kanca, 2014).

- e) **Savaş Harcamaları:** Savaş kavramı ilk çağlardan günümüze değin her vakit insanoğlunun karşılaştığı bir olay olarak karşımıza çıkmakta ve sıradanlaşan giderlere sebep olmaktadır. Devletler muhtemel bir saldırıya karşı sınırlarını ve vatandaşlarını koruyabilecek tedbirler almak maksadıyla bir takım harcamalara katlanmak zorunda kalmışlardır. Savaş dönemlerinde ve sonrasında ise bu harcamalar çok daha artmıştır. Çünkü bir savaş durumunda tüm kaynaklar savaş için seferber edilir ve kazanmak için hiçbir harcamadan kaçınılmaz. Savaş sonrasında da toplumsal hasarı gidermek maksadıyla yapılan harcamalar kamu harcamalarını arttırmaktadır (Yiğit, 2013).

2.2.2. Kamu Harcamalarında Artışa Yönelik Yaklaşımlar

Devletler var olduğundan beri kamusal ihtiyaçları karşılamak amacıyla yapılan harcamalar da var olmuştur. Tarihe bakıldığında kamu harcamalarının sürekli olarak artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Çünkü devlette aynı birey gibi yaşayan bir organizmadır. Yenilikler ve buluşlar insanoğlunun ihtiyaçlarını sürekli genişletmekte ve çeşitlendirmektedir. Bu da kamusal ihtiyaçları karşılaşma misyonu olan devletlerin yapacağı harcamaları arttırmaktadır. Harcamaların artışı açıklamaya yönelik çok sayıda bilim insanı çalışmalar yapmıştır. Çalışmamızın bu bölümünde bu görüşlere yer vereceğiz.

2.2.2.1. Wagner Yasası: Kamu Harcamalarının Artış Kanunu

Ülkelerin kamu harcamalarının seyrinin sürekli olarak artış yönünde olması maliye literatürüne bir yasa olarak dahil edilmesine ve inceleme alanı oluşturmasına sebep olmuştur. Artan kamu harcamalarını yasalaştıran ve bu konuda ilk çalışan kişi Alman maliyeci Adolph Wagner'dir. Wagner'in kaleme

aldığı “Siyasi İktisadın Temelleri” isimli eserinde kamu harcamalarındaki artış devlet faaliyetlerindeki artma ile ilişkilendirilmektedir. Eserde belli bir zaman aralığı seçilerek incelendiğinde, üzerinde çalışılan tüm ülkelerde devlet faaliyetlerinde artış gerçekleştiği özellikle vurgulanmaktadır (Kayalı, 2017).

Wagner’e göre kamu harcamalarının artışının tek sebebi toplumdaki sosyal gelişmelerle aynı yönde devletin gerçekleştirdiği faaliyetlerin artmasıdır. Sosyal gelişmen zaman içerisinde duraksamadan artış eğiliminde olarak modellendiğinden devlet faaliyetlerinin de sürekli artması kaçınılmazdır. Çünkü belli bir yere kadar özel sektör eliyle sağlanması mümkün olan söz konusu gelişim bundan sonra devlet tarafından sunulmalıdır. Özel sektörün karşılayamadığı toplumun sosyal ihtiyaçları devlet tarafından karşılanma yoluna gidilecek ve bu da devletin kamu harcamalarında artışa gitmesiyle gerçekleşecektir. Böylece sosyal ihtiyaçlardaki sürekli artış ve çeşitlenme durumuna dikkat edildiğinde kamu harcamalarında şüphesiz mutlak bir artış gerçekleşeceği sonucuna varılacaktır (Kalenderoğlu, 2012: 67).

Aynı doğrultuda Wagner, doğal monopollerin yönetilmesi için gerçekleşen kamu harcamalarıyla ekonomik ve teknolojik gelişmenin bağlantılı olduğunu iddia etmiştir. Kamu harcamalarının içsel değişken olarak kabul edildiği Wagner Yasası’nda ekonomik büyümeden kamu harcamalarına doğru bir nedensellik vardır. Kamu harcamalarında artış yasası olarak da bilinen bu kanuna göre ekonomide meydana gelebilecek pozitif yönde bir gelişme kamu faaliyetlerinde de artışa sebeptir.

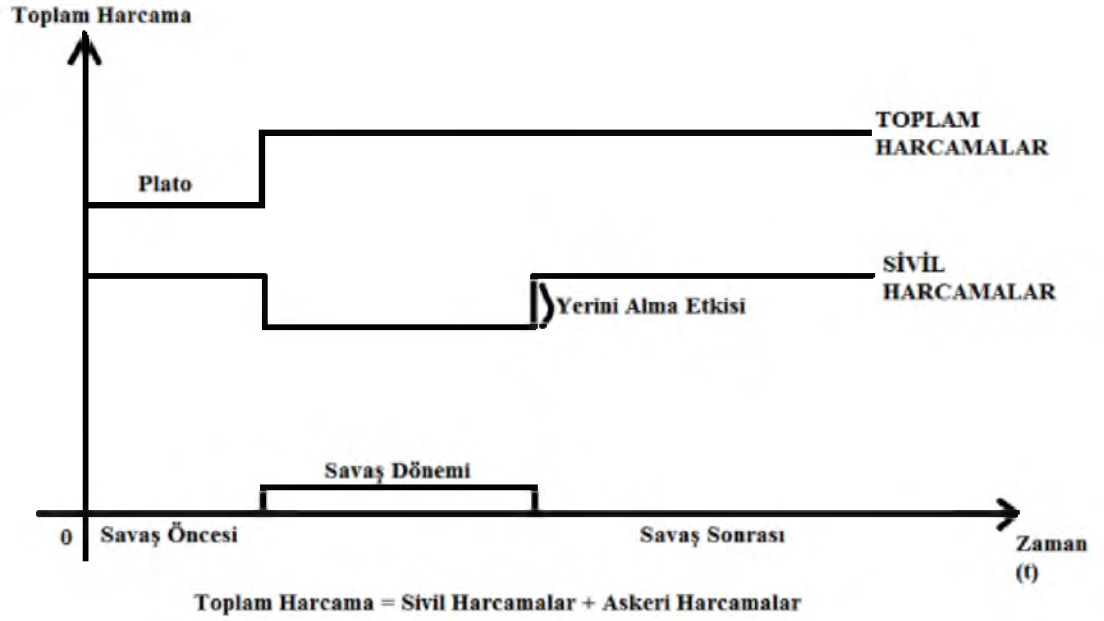
Özetleyecek olursak; Wagner’e göre, ekonomik gelişmeler ile birlikte devletin faaliyet alanı da genişlemekte ve bunun sonucunda da kamu harcamalarında artış olacağı neticesine varılmıştır. Sanayileşmenin hızlanması ile devletin başlıca görevlerinden olan savunma, hukuk, idari yönetim fonksiyonların önemi daha da artmıştır. Hızlı şehirleşmeyle nüfus yoğunluğunun artması kamu hizmetlerini ve de sosyal ve ekonomik düzenlemeleri gerçekleştirmek için yüksek miktarda kamu harcaması yapılmasını zorunlu kılmaktadır (Kanca, 2017).

2.2.2.2. Peacock – Wiseman: Sıçrama Tezi

Ülkelerin sosyo-ekonomik ve siyasi durumları olağan seyrinde devam ederken kamu harcamaları da konjonktürle doğru orantılı olarak normal seyrinde devam etmektedir. Toplumsal hayatı doğrudan etkileyen savaş olağanüstü hal siyasi krizle gibi olağandışı durumlarda toplumsal ihtiyaçların sekteye uğramaması ve yeni durumun gerekleri olarak kamusal harcamalar artmaktadır. Peacock-Wiseman tarafından sıçrama tezi olarak değerlendirilen bu model oluşturulduğu 20.yy da savaş gibi durumlar çok sık karşılaşılan haller olduğundan çalışmada göz ardı edilmemiştir.

Söz konusu teze göre olağandışı hallerde vergilerde gerçekleşen yukarı yönlü hareket belli bir zaman sonra verginin muhatabı olan toplum nezdinde benimsenir ve artan kamu geliri devletin harcamalarına da artış olarak yansır. Olağanüstü durumlarda oluşan yeni durum halkın yeni ihtiyaçlarının doğmasına ve hakça benimsenmesine sebep olur. Böylece halk kamu hizmetlerinin artacağı düşüncesiyle daha fazla kamu harcaması yapılmasına ve dolayısıyla artan vergi yükünü kabullenecektir. Bu durum artan kamu harcamalarının şartlar olağana döndükten sonra dahi düşmemesine sebep olacaktır. Ayrıca toplumsal hayatın sıra dışı seyri devletin toplumda var olan ama daha önce ilgilenilmeyen sorunlarına da çözüm bulunmasına yol açabilir. Özetle olağandışı dönemlerde artan kamu harcamaları toplumsal hayatı etkileyen durum ortandan kalkıp normale döndüğünde dahi eski haline dönmemekte ve buna bağlı olarak artan vergi yükü de toplum üzerinde kalmaktadır (Akalın ve Ünüvar, 2020).

Aşağıda yer alan grafikten de anlaşılabacağı üzere savaş dönemi artan kamu harcamaları savaş sonrasında sıçradığı yerden, savaş öncesi döneme dönmemektedir.

Kaynak: <https://datavergi.com/2019/07/19/sicrama-tezi-peacock-wiseman-modeli/>
erişim: 20.05.2020

Şekil-1: Sıçrama Tezi

2.3.Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması

Kamu harcamaları üzerine yapılan çalışmalarda belirli ölçütlere göre çeşitli sınıflandırmalara gidilmiştir. Bu sınıflandırmalarda kamu hizmetlerinin yapısı ve iktisadi kaynakların kullanımı yönünden özellikler göz önünde bulundurulmaktadır. Kamu harcamalarında bu sınıflandırılmaya gidilmesi, kamu kaynaklarının toplum ihtiyaçların gereklerine kanalize edilmesi, hizmet dağıtımında adalet, etkinlik ve şeffaflık, hesap verilebilirlik, mali saydamlık ve muhasebeleştirme açısından faydalı olmaktadır. Bu faydaları hasebiyle harcamaların sınıflandırılması maliye biliminin önemli konularından birini teşkil etmektedir (Özdemir, 1999).

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununa göre bütçe içerisinde yer alan kamu harcamaları 3 ana başlıkta sınıflandırılabilir.

- İdari Sınıflandırma (Organik Sınıflandırma): Harcamayı yapan kurum bazında değerlendirilir.
- Fonksiyonel Sınıflandırma: Harcamanın ne amaçla yapıldığı önemlidir.
- Ekonomik Sınıflandırma: Ekonomideki kamu harcama etkisine göre yapılan sınıflandırmadır (Susam, 2015: 93).

2.3.1.Kamu Harcamalarının Ekonomik Kriterlere Göre Sınıflandırılması

Kamu harcamalarının ekonomik kriterler çerçevesinde sınıflandırılmasında önemli olan harcamaya dayanak teşkil eden hizmetin niteliği olup, kamu harcamasının hangi özel/tüzel tarafından yapıldığı ya da kamusal yetkiye sahip olup olmadığının bir önemi yoktur. Yani sınıflandırmada önemli ölçüt harcamanın içeriği ve niteliğidir. Devletin ekonomik hayat içinde varlığı kamu harcamaları ile hissedilmektedir. Bu varlığın ya da bir başka deyişle kamu kesiminin ekonomi içerisindeki payının tespiti ekonomik bir ölçüt olması gerekliliğini de beraberinde getirmektedir. Bu sebeple kamu harcamalarını etki alanı özellikleri ve türlerine göre bir ayrıma tutmak gereklidir. Her harcama kalemini böyle bir ayrıma tabi tutmak mümkün olmasa da genelini iktisadi özelliklerine göre gruplandırabilmek kamu kesiminin ekonomik hayattaki yeri bakımından gerekli bilgiyi araştırmacıları ve ilgililerine sağlayacaktır (Caymaz, 2016).

Bahsi geçen gruplandırmanın anlatımından önce ön bilgi olması açısından,

2.3.1.1. Reel Harcamalar

Devletin mal, hizmet ya da üretim faktörlerini satın alım şeklinde gerçekleştirdiği ve bunlara dolaylı ya da direkt olarak sahip olmasını sağlayan kamu harcamaları, reel harcama olarak adlandırılmaktadır. Devletin maaş adı verilen ücret karşılığı çalıştırdığı memurları bu tanımlamada sahip olduğu direkt üretim faktörüdür.

Piyasada üretilen mal veya hizmet alımı suretiyle üretim faktörüne sahip olması ise dolaylı yoldan gerçekleşmektedir. Bu şekilde gerçekleşen reel harcamalara ekonomiye de olumlu yönde etki yapmaktadır. Örneğin devletin memurlarına yaptığı maaş ödemeleri ekonominin talep yönünün artırıcı bir etki yapar. Reel harcama tanımı; gerçek harcamalar, efektif harcama, gelir yapıcı harcama ve ya mal/hizmet alım harcaması gibi terimler ile eş anlamlı kullanılabilir. Devlet satın aldığı bu üretim faktörleri aracılığıyla kamu hizmetlerini yerine getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında reel harcamaların en temel etkisi ve özelliği, yapılan harcama karşılığı olarak mal, hizmet ve ya işgücü temini satın alınmasıdır. Reel harcamalar, karşılıklı olup, devletin mal ve ya hizmet satın alımı gerçekleştiği için ekonomiye gelir artışına yönelik etki yapar ve bu durum da milli geliri artırır (Caymaz, 2016).

Bir başka açıdan reel harcamalar devletin devlet olma özelliğinden doğan geleneksel işlevlerini yerine getirirken gerçekleştirdiği harcamalardır. Örneğin askeri alanda yapılan harcamalar, idari yönetim işlevleri sebebiyle gerçekleşen harcamalar, eğitim harcamaları ve benzerleridir. Günümüzde bu ve benzeri reel harcamalar yatırım ve cari harcamalar olmak üzere 2 ayrı başlıkta incelenmektedir (Caymaz, 2016).

2.3.1.1.1. Cari Harcamalar – Yatırım Harcamaları

Kamu giderlerinin kategorize edilmesinde uygulamada ve literatürde gerçekleştirilen bir ayrım şekli cari harcama – yatırım harcaması ayrımıdır. Bu ayrımın temel kriter harcamaya dayanak teşkil eden malların tek seferlik kullanıma ya da tüketime yönelik olması ya da sermayeye kanallı edilebilen bir harcama olması farklılığıdır. Bu ayrımı yaparken hangi giderlerin direkt ya da dolaylı olarak sermaye bileşeni olup olmadıklarının tespiti elzemdir.

Cari giderler mahiyetleri gereğince her bütçe döneminde tekrarlanır nitelikte olup, yapılan harcamanın faydası yapıldığı bütçe döneminde tükenmektedir. Toplam kamu giderleri içinde önemli bir yer tutan cari giderler personel istihdamından dolayı yapılar maaş ödemeleri ve mütemmim cüzi sayılan harcamalar ile idari hizmetlerin

gerçekleşmesi ve devamı için gerekli genel harcamalar, aydınlatma ve ısıtma harcamalarıdır (Akdoğan, 2009: 88).

Yatırım harcamaları ise, üretim düzeyinde artışa sebep olan harcamalardır. Bu harcamalar ile kaynaklarda ve üretim faktörlerinde verimlilik artışı sağlanır. Bu harcamalar büyük ölçüde dayanıklı mal niteliğinde olan, faydası yıllara yayılmış mallar için yapılmaktadır. Bu harcamalar genellikle kamu kesimince yapılacak sabit sermaye yatırımları ve alt yapı yatırımlarına gerçekleşecek harcamaları içerir (Demiryürek, 2018).

Başka bir tanımda ise, birden fazla kez kullanılmakla tükenmeyen, faydaları süreklilik sağlayan, ekonomi için sermaye birikimi sağlamakla birlikte üretim araçlarına da katkı sunarak üretimin artmasına yardımcı olabilen harcamalar yatırım harcamaları olarak adlandırılmaktadır. Yani yatırım harcamalarının etkisi ve yararı süreklilik arz etmektedir. Yol ve baraj yapımı, etüt ve projelendirme giderleri, yapı ve tesis giderleri vb. yatırım harcamaları örneğidir. Gelişmekte olan ülkelerde kalkınma ve kalkınma planları genellikle kamu harcamaları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Yatırım harcamaları her ne kadar kısa vadede enflasyonist etki yapsa da uzun dönemde sermayede artış gerçekleştireceğinden toplam arzın da artmasıyla birlikte enflasyonu azaltma yönde etki edecektir. Öte yandan ise yatırım harcamaları ve etkileri uzun soluklu olduğundan hükümet değişimlerinde sekteye uğrama ihtimali yüksektir. Buna karşın yatırım harcamalarına ilişkin saydığımız bu olumlu özellikler ise toplam talepte ve sermayede bir artışı tetikleyici olmasından dolayı söz konusu harcama kalemi kalkınma sürecinde etkili olmaktadır. Milli gelir artışının ülkeye yapılan yatırımlar ile doğrudan ilişkili olması ve ülkede gerçekleşen üretim ile oluşturulan istihdamın ilintili olmaları düşünüldüğünde, yatırım harcamaları için ayrılan payın ekonomideki etkisi ve önemi zaman geçtikçe daha da artmaktadır. 1929 Ekonomik Buhranı sonrasında devletlerin ekonomi içindeki yerini artması ve bununla ilişkili olarak bütçede yatırım harcamalarına ayrılan payın artış göstermesi yatırım harcamaları kaleminin önemi ve değerinin arttığının göstergesidir. Yatırım harcamaları iktisadi açıdan kalkınma ve de gelişme gösterilmesi, istihdam seviyesinde artış olması ve ekonomik dengen sağlanması ve sürdürülmesi açısından da oldukça elzemdir. Öte yandan yatırım harcamaları sebebiyle kısa dönemli

enflasyon artışları ve uzun dönemde gerçekleşecek deflasyonist etkiye karşı devlet tarafından önleyici harcama politikaları ile hareket edilecek şekilde ekonomi politikaları oluşturulmalıdır (Güvel, 2018).

2.3.1.1.2. Transfer Harcamaları

Yapılan kamu harcaması karşılığında devletin mal, hizmet ve ya üretim faktörü elde etmediği yani herhangi bir karşılığı bulunmayan harcamalara transfer harcaması denilmektedir. Transfer harcamaları milli gelir düzeyinde herhangi bir değişikliğe sebep olmazlar. Daha önce de bahsedildiği üzere milli gelir düzeyinde bir değişiklik olabilmesi için üretim kapasitesi değişmeli, artması için ise pozitif yönlü bir değişiklik meydana gelmelidir. Transfer harcamaları ise sadece gelirin kişiler, kuruluşlar arasında dağıtılmasıdır. Yaşlı, dul, yetim, bakıma muhtaçlar ile işsizlere karşılık beklemeden yapılan ödemeler, öğrenci bursları, emekli maaş ödemeleri ve belli bir teşvik amacıyla yapılan sübvansiyonlar transfer harcaması örnekleridir. Devletin egemenlik gücüne dayanarak topladığı vergileri, ekonomik ve sosyal amaçlar çerçevesinden almaktan vazgeçmesi de transfer harcamaları kapsamındadır. Transfer harcamaları özünde kamu gelirlerinden olan vergilerin toplumun bir kısmından alınıp, sosyal adalet amacıyla ihtiyaç sahiplerine aktarması olarak da tanımlanabilir (Köken, 2020).

Bahsettiğimiz özelliklerinden dolayı transfer harcamalarının önemi 1929 Ekonomik Buhranı sonrasında daha çok artmıştır. Mal ve hizmet alımı amaçlı olmayan, toplumun sosyal yanının öne çıkmasının amaçlayan transfer giderleri sosyo-ekonomik nedenlerle desteğe muhtaç olanlara mali kaynak aktarımıdır. Buradaki esas amaç düşük gelir düzeyine sahip veya hiç geliri olmayanların dahi alım güçlerini yükseltmektir. Aynı doğrultuda sübvansiyon adı altında kurum ve kuruluşlara piyasadaki fiyatı kontrol amacıyla kaynak transferi gerçekleştirilmektedir. Tarım, bankacılık, sanayi, ulaştırma gibi sektörlerle ve de gerekli olan diğer alanlara yapılan sübvansiyonlar, sosyal transferlerden (dul, yetim

aylıkları vb.) ayrılmaktadırlar. Devletin sahip olduğu mali kaynakların bir kısmını kullanım alanlarına göre ilgililerine aktarması bir nevi negatif vergilemedir. Üretim ve tüketim üzerinde yönlendirici olabilen transfer harcamaları, karşılıksız veya satın alma şeklinde karşılıklı olabileceği gibi verildiği amaç doğrultusunda kullanım şartı da koyulabilir. Gerçekleyen transferler neticesinde toplumda mali açısından pozitif bir gözetime muhtaç kişilerin tüketim talebi desteklenmekte ve bu devletin mali gücünü kullanması ile gerçekleşmektedir (Akdoğan, 1989: 88).

2.3.2.Kamu Harcamalarının İdari Kriterlere Göre Sınıflandırılması

Kamu idarelerinin ne kadar harcama yaptıklarını kuruluşlar bazında alt alta listeleyerek dikey toplama yoluyla tespit eden sınıflandırmaya idari sınıflandırma denir. Bu sınıflandırmada idari birimler zaman ve mekâna göre değişmekle birlikte 5018 sayılı kanundaki kamu idareleri tasnifi kullanılmaktadır. Sadece devletin gerçekleştirdiği kamu harcamalarının idari olarak sınıflandırılması ise merkezi yönetim içinde yer alan genel bütçeli kuruluşlar, özel bütçeli kuruluşlar ile düzenleyici denetleyici kurumların harcamaları olarak yapılmıştır. Bu sınıflandırmadaki ölçüt kamu harcamasını yapan idare iken amaç ise kamu sektörünü oluşturan organların ne düzeyde, ne kadar harcama yaptığını görmektir. Bu yüzden bu sınıflamaya “organik sınıflama” da denilir. Burada ulaşılmak istenen hedef ise idari ve siyasi sorumlulukların belirlenmesidir (Susam, 2015: 93).

2.3.3.Kamu Harcamalarının Fonksiyonel Kriterlere Göre Sınıflandırılması

Fonksiyonel kritere göre ayırmda önemli olan kaynakların hangi amaç için kullanıldığı olup, kamu hizmetini hangi kuruluşun yaptığına bakılmamaktadır. Bu kritere göre ayırım yapılırken harcamalar hizmet çeşidine göre ayrılarak harcama maliyete belirlenmektedir. Hülasa; burada izlenen yöntem ile toplumun hangi ihtiyaçlarının karşılandığı, bunun için ne kadar maliyete katlanıldığının tespiti

yapılmaktadır. Harcamalar bu şekilde, eğitim, sağlık, savunma, altyapı, adalet genel idare gibi toplum ihtiyacına yönelik hizmetlere yapılmaktadır. Fonksiyonel sınıflandırmada harcamalar 3 ana başlıkta toplanmaktadır. Devletin ana görevlerini yerine getirmek için yaptığı merkez idare, güvenlik, yargı gibi hizmetler için yapılan harcamalar ilk başlığın konularını oluşturmaktadır. İkinci başlıkta ise toplumun refahını yükseltmek amacıyla yapılan; sosyal yardım, sağlık, eğitim ve konut gibi hizmetler için yapılan harcamalar yer almakta olup Bu harcamalar genel olarak, sosyal hizmet harcamaları adıyla anılmaktadır. Üçüncü başlıktaysa, ekonomik hizmetler adı altında yapılan; bayındırlık, tarım hizmetleri ve altyapı hizmetleri gibi konular için yapılan harcamalar bulunmaktadır (Kanca, 2014).

İdari sınıflandırma yönteminde yapılan harcamanın hangi birimce yapıldığı ve ne satın alındığı görülürken, fonksiyonel sınıflandırma alınan kamu hizmetinin türünü ve bunun için ne kadar harcama gerçekleştirildiğini gösterir. Fonksiyonel sınıflandırmada kamu hizmetleri için katılan maliyetlerin görülebiliyor olması, maliyetlerin karşılaştırılabilirliğini ve hizmet veriminin artmasının sağlayacaktır. Yarı kamusal ya da özel hizmetlerin etkin ve verimli sunulmasına ve fayda-maliyet analizine gidilmesine imkân tanımaktadır. Böylece kaynakların etkinliği de sınıp, bir sonuca varılabilecektir (Yiğit, 2013).

2.4. Kamu Harcamalarının Etkileri

Kamu harcamaları ekonominin daralma ve genişleme dönemlerinde, talep seviyesinin ayarlanması için araç olarak kullanılabilir. Kamu harcamalarında meydana gelen değişim, kısa vadeli dönemde toplam talep seviyesinde azalma-çoğalma yönünde hatırı sayılır bir etkiye sahiptir. Yatırım harcamaları, cari harcamalar ve transfer harcamalarından oluşan kamu harcamalarının oluşumundaki tek amaç ekonomik kalkınmaya kaynak olmak değildir. kamu harcamalarının bir diğer amacı toplumsal kesimler arasında ekonomik kaynak dağılımını sağlamak ve dahi üretim faktörlerine yönlendirdiği kaynak sayesinde de kamusal mal veya hizmet üretmektir (Feyzullah, 2013:19).

Kamu harcaması neticesinde, kısa vadeli dönemde çarpan etkisiyle talep oluşturarak orta/uzun dönemde ise ülke kapasitesinin genişlemesine katkı sunarak arz artışıyla etkili olur. Arz yönlü etki gerçekleştiğinde ise kamu harcamalarının büyümeye yol açarlar. Büyümeyi tetikleyen kamu harcamaları genel itibariyle şöyle sınıflandırılabilir;

- Fiziksel sermayede gelişime sebep olan kamu yatırım harcamaları
- Sağlık, eğitim gibi beşeri sermayeye ilişkin yapılan kamu harcamaları
- Ulaşım, iletişim gibi altyapısal kamu harcamaları
- Ar-ge gibi teknolojik altyapıya ilişkin kamu harcamaları (Feyzullah, 2013).

Kamu harcamaları ve gelir dağılımı ilişkisi üzerine Türkiye özelinde yapılan ampirik çalışmalar ile transfer harcamaları, cari harcamalar, yatırım harcamaları, savunma, eğitim ve sağlık harcamaları, toplam kamu harcamalarına ilişkin analizler yapılmıştır. Bir çok çalışma gini katsayısının değişkenlerden ne kadar etkilendiği üzerinde yoğunlaşmışlardır. Sarısoy, Koç ve Yücel ise çalışmalarında kamu sektörünün sosyal transfer harcamalarının yoksulluk ile ilişkisi üzerine incelemelerde bulunmuşlardır. Gini katsayısının kamu harcamaları neticesinde azalması öngörülebilen bir durumdur. Fakat yapılan çalışmalarda farkı sonuçlara ulaşan araştırmacılar da vardır. Bahtıyar (2010), cari ve transfer harcamaları için; Baylan (2014), sosyal güvenlik harcamaları için; Akbulut (2015) ve Duman (2008) yükseköğretim harcamaları için; Topuz (2013) tüm kamu harcamaları için Aksoğan ve Elveren (2012), eğitim ve savunma harcamaları için; gini katsayısı ile kamu harcamalarının bu yönde bir ilişkisinin daima geçerli olmasının mümkün olmadığı sonucuna varmışlardır. Hatta başka çalışmalarda ise gelir dağılımı ile gini katsayısı arasında negatif yönlü bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir (Ürper, 2018).

2.5 .Literatür İncelemeleri

Kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasındaki ilişki ülkemizde ve dünya genelinde çok sayıda akademisyen ve çalışmacı tarafından araştırılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde bahsi geçen çalışmalara ilişkin yapılan çalışmanın kaynağı ülke, çalışmanın dönemi ve varılan sonuç gibi bilgiler yer almaktadır.

Tiryaki (2013), Türkiye'ye ilişkin olarak 1980-2012 dönemlerine ait 33 adet yıllık veri kullanmak suretiyle eğitim harcamaları ile kamu gelirleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada, Dickey Fuller (ADF) birim kök testi, Phillips Peron birim kök testi, regresyon modeli, Johansen eşbütünleşme analizi ve Granger nedensellik testlerinden yararlanılmıştır. Granger nedensellik testiyle değişkenler arasında tek yönlü bir ilişki belirlenmiş, kamu gelirlerinden eğitim harcamalarına doğru bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Dökmen (2012), Kamu Harcamaları ve Kamu Gelirleri Arasındaki İlişkiyi Panel Nedensellik Analizi adlı çalışmasında, OECD'ye üye ülkelerde kamu harcamaları ile vergi arasındaki ilişki yönünü incelenmiştir. Çalışmada yıllık veriler kullanılmıştır ve incelenen dönem aralığı 1994 - 2007 arasındadır. Çalışma ile vergi gelirlerinden kamu harcamalarına tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir.

Barış (2012), 1980 –2005 dönemi yıllık verileri ele alınarak harcamalar ve gelirler arasındaki nedensellik ilişkisi hem toplulaştırılmış veriler hem de alt kalemler itibariyle analiz edilmiştir. Seriler arasındaki uzun dönem ilişkinin tespit edilmesi için Engle-Granger ikili ko-entegrasyon testi, kısa dönem analizleri için ise Granger nedensellik testi uygulanmıştır. Ko-entegrasyon testi sonuçları incelendiğinde, toplam harcamalar ve gelirler arasında uzun dönemde herhangi bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir. Alt kalemlerde yer alan vergi gelirleri ve cari harcamalar arasında uzun dönemli bir ilişkinin olmadığı gözlemlenirken harcama ve gelirin diğer tüm alt kalemleri arasında uzun dönemli ilişkinin var olduğu ortaya konmuştur. Alt kalemler için ortaya çıkan bu uzun dönemli ilişkinin, toplam kalemlerde ortaya çıkmadığı tespit edilmiştir. Kısa dönem ilişkisine bakıldığında ise

toplam harcamalarla toplam gelirler arasında herhangi bir nedenselliğe rastlanmamıştır. Alt kalemler itibariyle incelendiğinde, cari harcamalardan ve yatırım harcamalarından vergi gelirlerine doğru, cari harcamalardan vergi dışı gelirlere doğru tek yönlü bir ilişkinin olduğu yani harcama vergi hipotezinin geçerli olduğu gözlemlenirken, vergi dışı gelirler ile hem yatırım hem de transfer harcamaları arasında vergi harcama hipotezinin varlığı tespit edilmiştir.

Kamu harcamaları ve kamu gelirleri arasındaki nedensellik ilişkisi için yapılan Granger nedensellik testi sonucunda, ne kamu harcamalarından gelirlere doğru ne de gelirlerden harcamalara doğru herhangi bir nedenselliğe rastlanmamıştır.

Feyzullah (2013), tarafından Türkiye ekonomisinde kamu harcamaları ve vergi gelirleri arasındaki ilişkinin test edildiği çalışmada Kalkınma Bakanlığı'ndan (DPT) alınan 1980-2012 dönemine ilişkin yıllık veriler kullanılmıştır. Çalışmada Türkiye'de kamu harcamaları ve vergi gelirleri arasındaki ilişki, nedensellik testleri yardımıyla incelenmiştir. Johansen Eşbütünleşme yöntemi ile yapılan araştırmada iki değişken arasında uzun dönemde herhangi bir ilişki bulunmadığı ortaya koyulmuştur. Değişkenler arasındaki kısa dönem nedensellik ilişkisini araştırabilmek için VAR analizinden faydalanılmıştır. Kullanılan yöntem kamu harcamaları ve vergi gelirleri arasında kısa dönemde herhangi bir ilişki bulunmadığını ortaya koymaktadır.

Kanca'nın (2017), Kamu Harcamalarının İktisadi Etkileri ve Türkiye Örneği (1980-2011) adlı çalışmasında, Türkiye Ekonomisinde (1980-2011) arası yapılan kamu harcamalarına ait yıllık veriler kullanılmak suretiyle kamu harcamalarının bazı temel makroekonomik değişkenler ile (büyüme, enflasyon, işsizlik, bütçe açığı, cari açık, faiz oranı) olan etkileşimi VAR yöntemi aracılığıyla incelenmiştir.

Yapılan ekonometrik analiz sonucunda; kamu harcamalarından, bütçe açıkları, enflasyon ve faiz oranlarına doğru nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Çalışmada elde edilen bir diğer sonuca göre; kamu harcamaları, fiyatlar genel düzeyini etkilemektedir. Artan kamu harcamaları toplam talebi artırmakta, toplam arzın toplam talebi karşılayamaması ise fiyatlar genel düzeyini yükseltmektedir.

Çalışma sonuçlarına göre; faiz oranları kamu harcamalarından etkilenmekte, kamunun piyasalardan yüksek miktarda fon talep etmesi ya da piyasanın kamu harcamalarını fonlaması faiz oranlarını yükseltmektedir.

Çalışmada ayrıca kamu harcamaları ile büyüme arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi elde edilememiştir.

Çavuşoğlu (2008), 1987-2003 yıllarına ilişkin veriler üzerinden gelir ile harcamalar arasındaki ilişkiyi Peseran ve diğerleri (2001) tarafından geliştirilen sınır testi ve de Johansen (1988) tarafından geliştirilen en yüksek olabilirlik yaklaşımı ile değerlendirmeye tabi tutmuş olup, çalışma sonucunda da harcamadan gelirlere doğru nedensel ilişki olduğu kanaatine varmıştır.

Aziz ve diğerleri (2000), Malezya özelinde yapılan bu çalışmada 1960-97 yılları arasında kamu harcamaları ve gelirleri arasında nedensellik ilişkisini Toda-Yamamoto yöntemini uygulamak suretiyle incelenmiştir. Malezya için kamu harcamaları ve gelirler arasında her iki yönde nedensellik ilişkisi olduğu bir başka deyişle “mali uyum hipotezi” görüldüğü kanısına varmışlardır.

Akçağlayan ve Kayıran (2010), 1987:1-2005:4 üç aylık dönemlerine ilişkin olarak Toda-Yamamoto ve ECM yöntemlerini uygulamış olup. Akçağlayan ve Kayıran ilgili dönemde harcama ve gelir arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğu kanaatine varırken, nedensellik açısından bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Zortuk ve Uzgören (2008), 1981-2004 dönemini kapsayan çalışmalarında kamu harcamaları ile vergi gelirleri arasında bulunan ilişkiyi ECM yöntemi ile tahlil etmişlerdir. Çalışmayla, harcamalardan vergilere olmak üzere tek yönlü ilişkinin var olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yamak ve Abdioğlu (2009), 1995 ile 2003 yılları arasındaki verilerden hareketle kamu gelirleri ile harcamaları arasındaki nedensellik ilişkisini ko-entegrasyonu analiz etmeye çalışmışlardır. Johansen ko-entegrasyon testini uygulamışlardır ve sonucunda kamu harcamaları ile gelirler arasında uzun dönemli ilişkinin olduğunu ortaya koymuşlardır. ECM ve Granger nedensellik testlerinin

uygulanması neticesinde ise harcamalardan gelire doğru, tek yönde nedensel ilişkinin olduğu sonucuna varmışlardır.

Park (1998), Kore için 1964-92 yılları arası dönemde parametrik ve parametrik olmayan testleri uygulamak suretiyle bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışma nihayete erdiğinde kamu gelirlerinden, harcamalarına doğru nedensel ilişkinin tek yönde var olduğunu tespit etmiştir. Harcamalardan gelirlere doğru ise herhangi bir ilişkiye yöneik bir bulgu olmadığı kanısına varmıştır. Çalışmayı esnasında Holmes ve Hutton (1990)'ın yaralandıkları varsayımdan hareketle, parametrik olmayan ve çok dereceli F testinin parametrik testten üstün olduğu peşin kabulünden yola çıkmıştır. Ancak, Granger nedensellik testi yapıldığında hem orijinal değişkenler hem de sıraya dizilerek sınıflandırılmış değişkenler bir arada kullanıldığında F testinin uygulanması zorunluluk olmuş, bu şekilde de tüm hata varsayımlarının da tahmin edilmesinin zorunlu olduğuna kanaat getirmiştir. Böylece parametrik olmayan testlerin parametrik olan testlerden üstün olabilmesi için en az bir hata yapı varsayımının parametrik olan testlerde ihlalinin gerekli olduğu ve de tüm bu varsayımların da parametrik olmayan testte kabul edilmesi gerektiği kanaatine ulaşmıştır. Sonuç olarak parametrik olmayan testlerin, parametrik testlerin tamamlayıcısı olduğu kanaatine varılmıştır.

Terzi ve Oltulular (2006), ülkemiz üzerinde vergi gelirleri ve kamu harcamaları arasında ilişki olup olmadığını zaman serisi modelleri ve eşanlı denklem sistemi modelleri ile sınamışlardır. Eşanlı denklem sistemi için 1986:10-2003:12 dönem verileri ile EKK (2AEKK) modelini, Zaman serisi analizindeyse 1984:12-2003:12 ve 1986:10-2003:12 dönemlerine, gelir ile harcama ilişkisini Granger nedensellik testi, Hsiao yöntemi ve ECM yöntemlerini uygulamıştır. Bahsi geçen metodların uygulanmasıyla harcamadan vergi gelirlerine tek yönlü ilişkinin olduğunu; harcama-vergi hipotezinin geçerli olduğu sonucuna varmışlardır.

Mehrara ve diğerleri (2011), Asya'daki 40 ülkeye 1995-2008 yılları arasında kamu gelirleriyle harcamalar arasındaki bağı Lin Levin Chu ve Im Peseran Shin panel birim kök testleri, Kao panel ko-entegrasyon ve panel Granger nedensellik

analizleri ile çalışmış olup, neticede harcama ve gelir arasında çift yönde nedenselliğin olduğu, mali uyum hipotezi varlığı, kanaatine varmışlardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1980 SONRASI KAMU GELİRLERİ VE KAMU HARCAMALARI ARASINDAKİ İKTİSADİ İLİŞKİ

3.1. 1980 SONRASI KAMU GELİRLERİNİN BÜTÇEDEKİ YERİ

Türkiye’de ekonomi, 1980’li yıllara girilmesiyle birlikte yapısal bir reform içerisine girmiş olup, liberal politikaların ağırlığı uygulanmada çok net hissedilmeye başlanmıştır. İthal malların yerine yerlisinin üretimini ve kullanımını teşvik eden ikameci uygulamalar bırakılarak, ihracat odaklı sanayi planları uygulanılmıştır.

1980’li yıllar, ülkemizde çok kapsamlı bir ekonomik değişimin gerçekleştiği zamanlardır. Bu değişim, 24 Ocak 1980 kararları olarak da bilinen 80 İstikrar programı ile başlamıştır. Bu programının en temel amacı, ekonomiye kamu kesimi yani devlet müdahalesini asgari seviyede tutmak, devletin ekonomide girişimci rolünü kısıtlayarak var olan kaynakların özel sektör marifetiyle daha verimli ve etkin kullanmak, piyasalarda serbestiyi sağlamak, ekonomimizi dış dünya ile rekabete eder hale getirmek ve dünya piyasalarına hitap eden mal üretmektir. Bahsedilen amaçlar doğrultusunda uygulamaya geçilen istikrar programının temelinde, ücretlerin düşürülmesi marifetiyle talebin iç piyasada azaltılması, sosyal yardım ve desteklerin kaldırılması, yapısal bir dönüşümü gerçekleştirmek amacıyla ekonomik ve de sosyal alandaki kamu kesimi/devlet eliyle müdahalenin en aza indirgenmesi ile ticaret, finans ve sanayi kesimlerinin dışa açılabilmesini sağlamaktır (Tiryaki, 2013).

24 Ocak kararlarının büyük etkisi ile oluşan değişim rüzgârları kamu gelirleri açısından da etkili olmuştur. Devletin egemenlik gücüne dayalı olarak cebren tahsiline gittiği ve bu yönüyle gelir kalemleri içerisinde en büyük paya sahip olan vergi gelirlerinde de 1980 yılı sonrasında özellikle 80’li yıllarda artış görülmüştür.

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığının verileri de bu görüşe kaynak olmak üzere aşağıya tablo halinde alınmıştır.

GENEL BÜTÇE GELİRLERİ TAHSİLATI								
YILLAR	GENEL BÜTÇE GELİRLERİ		VERGİ GELİRLERİ		VERGİ DIŞI NORMAL GELİRLER		ÖZEL GELİRLER VE FONLAR	
	(TL)	(%)	(TL)	(%)	(TL)	(%)	(1) (TL)	(%)
1980	925.238	100	749.849	81	139.711	15	35.677	4
1981	1.420.850	100	1.190.204	84	136.545	10	94.102	7
1982(2)	1.461.533	100	1.304.866	89	110.840	8	45.827	3
1983	2.313.957	100	1.934.492	84	307.144	13	72.322	3
1984	3.298.051	100	2.372.211	72	279.838	8	646.002	20
1985	4.578.420	100	3.829.117	84	443.974	10	305.329	7
1986	6.629.710	100	5.972.034	90	554.251	8	103.425	2
1987	9.894.322	100	9.051.003	91	756.949	8	86.370	1
1988	16.813.270	100	14.231.761	85	1.228.285	7	1.353.223	8
1989	30.209.733	100	25.550.320	85	2.438.332	8	2.221.081	7
1990	55.066.933	100	45.399.534	82	4.266.784	8	5.400.615	10
1991	96.372.525	100	78.642.770	82	3.926.405	4	13.803.350	14
1992	174.150.046	100	141.602.094	81	7.648.647	4	24.899.305	14
1993	350.845.430	100	264.272.936	75	17.636.112	5	68.936.381	20
1994(3)	742.499.135	100	587.760.248	79	48.365.288	7	106.373.599	14
1995	1.387.759.990	100	1.084.350.504	78	86.043.516	6	217.365.971	16
1996	2.684.968.310	100	2.244.093.830	84	159.990.519	6	280.883.961	10
1997	5.726.931.736	100	4.745.484.021	83	404.678.742	7	576.768.973	10
1998	11.635.610.868	100	9.228.596.187	79	1.221.530.261	10	1.185.484.420	10
1999	18.657.677.076	100	14.802.279.916	79	1.883.461.121	10	1.971.936.039	11
2000	33.040.902.853	100	26.503.698.413	80	3.486.492.924	11	3.050.711.516	9
2001	50.890.481.078	100	39.735.928.150	78	7.418.386.102	15	3.736.166.826	7
2002	74.603.699.065	100	59.631.867.852	80	10.874.531.821	15	4.097.299.392	5
2003	98.558.732.547	100	84.316.168.756	86	10.222.768.710	10	4.019.795.081	4

GENEL BÜTÇE	VERGİ	VERGİ DIŞI	SERMAYE
-------------	-------	------------	---------

YILLAR	GELİRLERİ	(%)	GELİRLERİ	(%)	GELİRLER	(%)	GELİRLERİ	(%)
2004(*)	120.089.244.000	100	101.038.904.000	84	17.678.311.000	15	165.608.000	0
2005(*)	148.237.974.000	100	119.250.807.000	80	25.626.260.000	17	2.027.326.000	1
2006(**)	182.577.918.000	100	151.271.701.000	83	26.753.776.000	15	1.843.837.000	1

	GENEL BÜTÇE		VERGİ		TEŞEBBÜS VE MÜLKİYET		ALINAN BAĞIŞ VE YARDIMLAR İLE ÖZEL	
	GELİRLERİ	(%)	GELİRLERİ	(%)	GELİRLERİ	(%)	GELİRLER	(%)
2007(**)	204.261.860.000	100	171.098.466.000	84	8.258.577.000	4	1.845.809.000	1
2008(**)	226.653.106.000	100	189.980.827.000	84	7.442.735.000	3	851.041.000	0
2009(**)	233.804.379.000	100	196.313.308.000	84	9.977.763.000	4	814.128.000	0
2010(**)	272.775.244.000	100	235.714.637.000	86	9.844.985.000	4	965.734.000	0
2011(**)	319.512.928.000	100	284.490.017.000	89	9.112.663.000	3	1.068.434.000	0
2012(**)	362.654.794.000	100	317.218.619.000	87	14.076.030.000	4	1.651.816.000	0
2013(**)	419.653.762.000	100	367.517.727.000	88	14.365.749.000	3	1.095.659.000	0
2014(**)	461.450.539.000	100	401.683.956.000	87	16.305.486.000	4	1.284.488.000	0
2015(**)	525.045.891.000	100	465.229.389.397	89	19.713.207.000	4	1.245.198.000	0
2016(**)	608.336.187.441	100	529.607.900.959	87	23.812.358.000	4	1.123.790.000	0
2017(**)	700.621.261.000	100	626.082.414.676	89	19.805.214.000	3	1.374.706.000	0
2018(**)	850.728.172.000	100	738.180.401.147	87	26.261.458.000	3	1.254.421.000	0

Kaynak: https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/GBG1.htm

Tablo- 2: Genel Bütçe Gelirleri Tahsilatı Tablosu

(Kesin Hesap Kanunları, 1983 - 2017-2018)

(2) 10 Aylık (Mali Yıl 1 Ocak - 31 Aralık Olarak Uygulanmaya Başladığından)

(3) Ekonomik Denge Vergisi (Edv), Net Aktif Vergisi (Nav) Ve Ek Motorlu Taşıtlar Vergisi (Emtv) Dahil.

Not: 1-1923-2005 Rakamları Mahalli İdare Ve Fon Payları Hariç Red Ve İadeler Dahil Tutarlardır.

2- 2008-2018 Yılları Vergi Gelirleri İçerisindeki Gelir Vergisi Tevkifat Rakamına Asgari Geçim İndirimi Tutarı Dahildir.

(*) Önceki Yıllarla Aynı Baza Getirmek İçin, Rakamlara Red Ve İadeler Dahil Edilmiştir.

(**) 2006 - 2018 Yılları Bütçe Kanununda Mahalli İdare Ve Fon Payları İle Red Ve İadeler Dahil Olduğundan,

2006 – 2018 Rakamlarında da Mahalli İdare Ve Fon Payları İle Red Ve İadeler Dahildir.

GENEL BÜTÇE VERGİ GELİRLERİ TAHSİLAT ORANLARI

Yıl	Genel Bütçe Gelirleri 1000-TL	Vergi Gelirleri 1000	Vergi Gelirleri/Genel Bütçe Gelirleri (%)	Yıl	Genel Bütçe Gelirleri 1000-TL	Vergi Gelirleri 1000	Vergi Gelirleri/Genel Bütçe Gelirleri (%)
1980	925	750	81	2000	33.040.903	26.503.698	80
1981	1.421	1.190	84	2001	50.890.481	39.735.928	78
1982	1.462	1.305	89	2002	74.603.699	59.631.868	80
1983	2.314	1.934	84	2003	98.558.733	84.316.169	86
1984	3.298	2.372	72	2004	120.089.244	101.038.904	84

1985	4.578	3.829	84	2005	148.237.974	119.250.807	80
1986	6.630	5.972	90	2006	182.577.918	151.271.701	83
1987	9.894	9.051	91	2007	203.349.268	171.098.466	84
1988	16.813	14.232	85	2008	225.496.339	189.980.827	84
1989	30.210	25.550	85	2009	232.975.221	196.289.914	84
1990	55.067	45.400	82	2010	271.957.407	235.714.637	87
1991	96.373	78.643	82	2011	319.512.928	284.490.017	89
1992	174.150	141.602	81	2012	362.396.372	317.188.767	88
1993	350.845	264.273	75	2013	419.653.762	367.517.727	87
1994	742.499	587.760	79	2014	461.450.539	401.683.956	87
1995	1.387.760	1.084.351	78	2015	525.045.891	465.229.389	88
1996	2.684.968	2.244.094	84	2016	608.336.187	529.607.901	87
1997	5.726.932	4.745.484	83	2017	700.621.261	626.082.415	89
1998	11.635.611	9.228.596	79	2018	850.728.172	738.180.401	87
1999	18.657.677	14.802.280	79				

Tablo-3: Genel Bütçe Vergi Gelirleri Tahsilat Oranları

Kaynak:

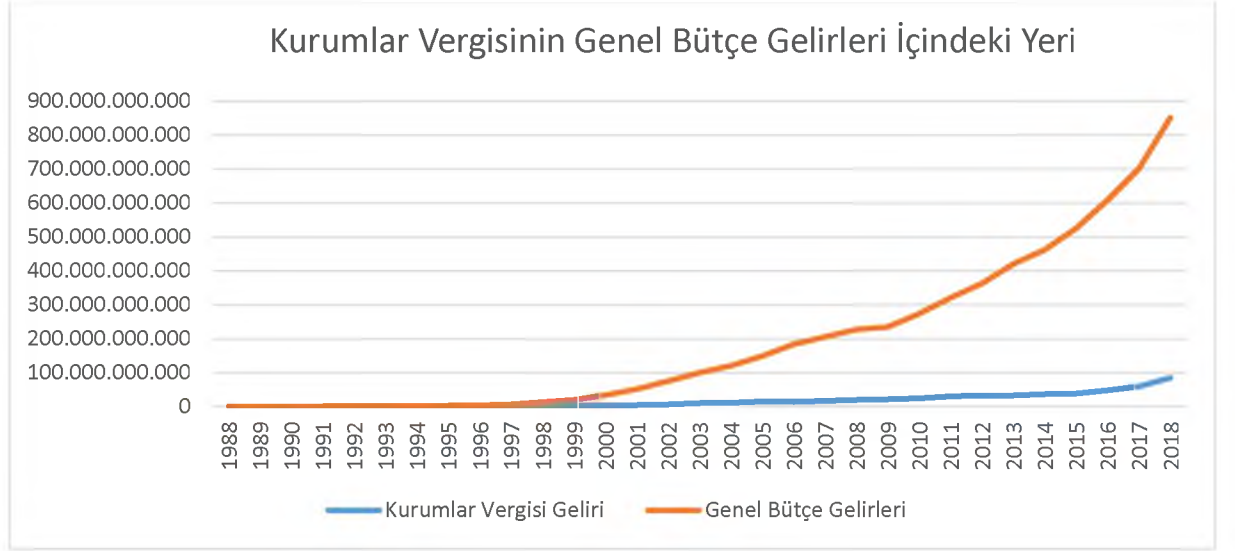
https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_1.xls.htm

1980 sonrası ekonomi sahasında devlet müdahaleci kimliğini bir yana bırakmış ve piyasanın kendi dinamikleri ile ilerlemesinin önünü açmıştır. Liberalleşme adı verilen bu değişimle devlet ekonomi sahasında bekçi rolünü terk etmiş fakat yukarıdaki tabloda yer alan vergi gelirlerinin genel bütçe gelirleri içerisindeki oranından da anlaşılacağı üzere egemenlik gücünden gelen yetkisini kullanarak ekonomiden payını almıştır.

Vergi gelirleri 1980-2018 arasındaki 38 yılda %75-90 arasında bir oran ile bütçede belirleyici kalemlerin başında gelmiştir.

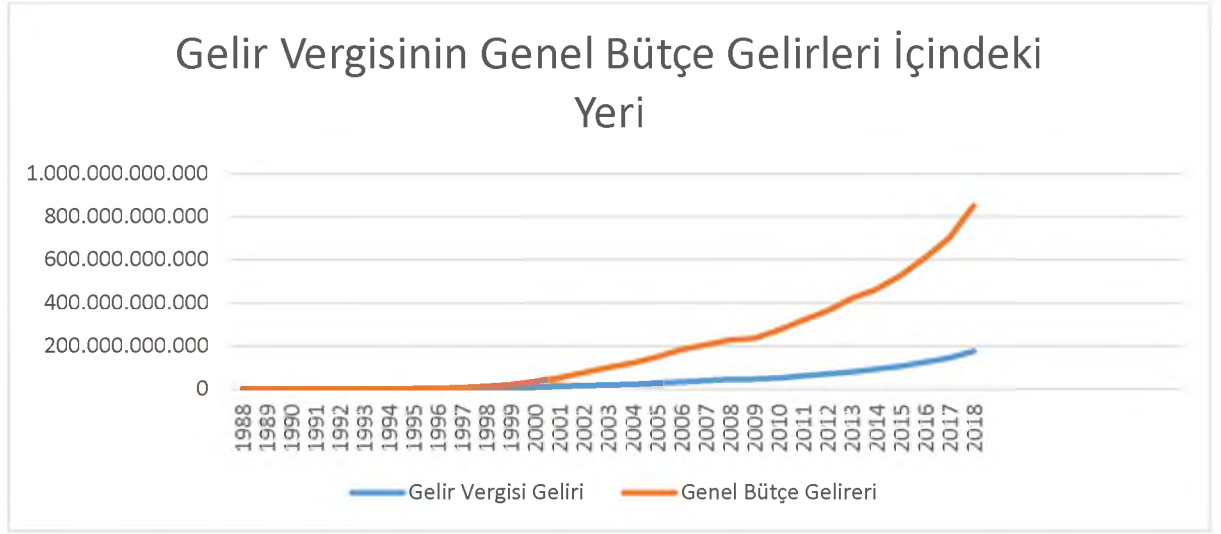
Genel bütçe vergi gelirleri arasında en çok yer tutan vergiler yıllara göre kurumlar vergisi, gelir vergisi, katma değer vergisi, özel tüketim vergisidir. Bu vergi

türlerinin yıllara göre genel bütçe içerisindeki gelişimine grafikler halinde aşağıda yer verilmiştir.

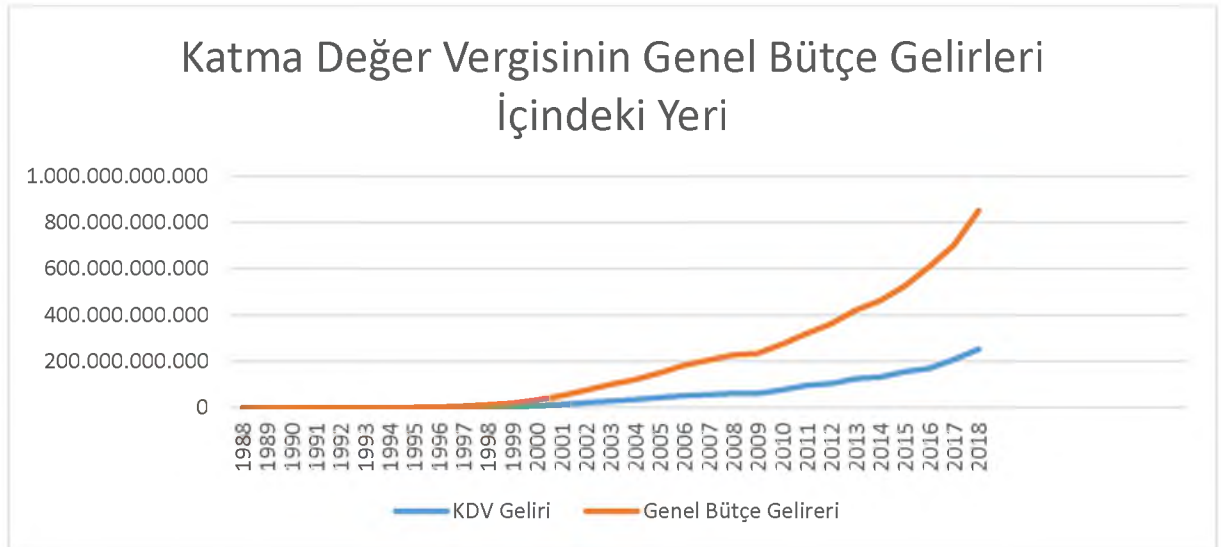
Grafik-1: Kurumlar Vergisi Gelirlerinin Genel Bütçe Gelirleri İçindeki Yeri

Yukarıdaki grafikten anlaşıldığı üzere 2000’li yıllara girilmesiyle birlikte kurumlar vergisinin genel bütçe gelirleri içerisindeki yer gözle görülür şekilde artmıştır. 2006 yılında 5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun yenilenmiş olarak yürürlüğe girmesi bu artışta önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

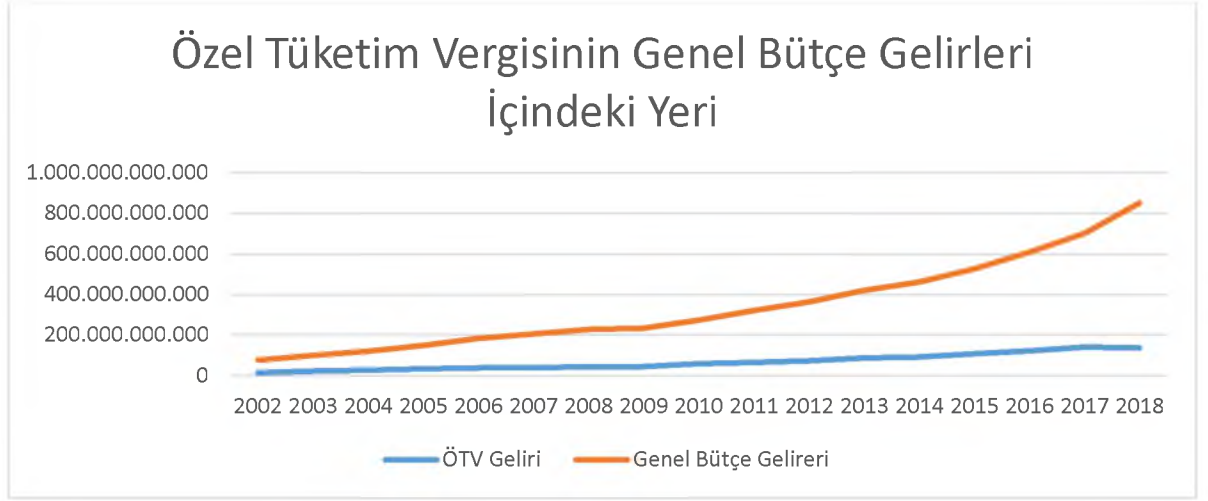
Grafik-2: Gelir Vergisi Gelirlerinin Genel Bütçe Gelirleri İçindeki Yeri

Direkt vergilerden olan ve şahıslardan alınan gelir vergisi de yine kurumlar vergisi gibi 2000'li yıllarda genel bütçe gelirleri içerisinde etkisini artırmıştır. Gelir vergisi kaynaktan kesilen ücret gelirlerini de kapsadığından ve kaynaktan vergileme nispeten daha zahmetsiz olduğundan genel bütçe gelirleri içerisinde daha büyük bir paya sahiptir.

Grafik-3: Katma Değer Vergisi Gelirlerinin Genel Bütçe Gelirleri İçindeki Yeri

3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanuna göre Türkiye içinde yapılan teslim ve hizmetler katma değer vergisine tabidir. Ülke içinde genele yayılan bir vergi olduğu için genel bütçe gelirleri içerisindeki oranı da yıl geçtikçe ürün çeşitliliğine bağlı olarak artış göstermiştir.

Grafik-4: Özel Tüketim Vergisi Gelirlerinin Genel Bütçe Gelirleri İçindeki Yeri

1999 Marmara depremi ve ardından gelen ekonomik krizler sonrasında hayatımıza giren ve gittikçe çeşitli ürünler üzerinden alınan Özel Tüketim Vergisi de kanunun yürürlük tarihinden itibaren önemli bir gelir kalemi olarak bütçe içinde yer almaktadır. Ayrıca Katma Değer Vergisi Hesaplanırken matraha dahil edilmesi sebebiyle de KDV gelirlerini artırıcı etkisi bulunmaktadır.

1993-2018 yılları arasındaki verilerden yararlanılarak hazırlanan Genel Bütçe Vergi Gelirleri Tahakkukunda Gelişmeler (Brüt) başlıklı aşağıdaki tabloda yukarıda yer alan ayrıma göre vergi gelirleri her bir gelir kalemi başlığında ayrı ayrı ele alınmıştır.

VERGİ TURLERİ	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
VERGİ GELİRLERİ TOPLAMI	385.655	801.134	1.465.867	2.978.357	6.218.991	11.942.385	19.444.787	33.639.140	50.419.484
GELİRDEN ALINAN VERGİLER	175.646	336.134	598.819	1.164.574	2.493.043	5.337.319	8.623.009	13.193.068	20.244.373
GELİR VERGİSİ	149.018	249.952	451.622	898.368	1.935.828	4.278.406	6.293.742	8.176.505	15.035.535
KURUMLAR VERGİSİ	26.628	60.689	147.197	266.206	557.215	1.058.913	1.973.551	3.032.588	4.822.775
EKONOMİK DENGE VERGİSİ	-	25.493	-	-	-	-	-	-	-
EK GELİR VERGİSİ							129.359	116.640	

	-	-	-	-	-	-			-
FAİZ VERGİSİ	-	-	-	-	-	-	6	1.657.230	386.063
EK KURUMLAR VERGİSİ	-	-	-	-	-	-	226.351	210.105	-
SERVETTEN ALINAN VERGİLER	4.046	61.117	14.039	29.129	51.938	114.974	312.794	484.197	698.124
MOTORLU TAŞITLAR VERGİSİ	2.801	5.911	10.539	22.146	42.284	87.131	171.981	294.833	637.637
VERASET VE İNTİKAL VERGİSİ	1.245	3.016	3.500	6.983	9.654	27.843	34.072	35.805	60.487
NET AKTİF VERGİSİ	-	52.190	-	-	-	-	-	-	-
EK MOTORLU TAŞITLAR VERGİSİ	-		-	-	-	-	106.739	83.170	-
EK EMLAK VERGİSİ	-	-	-	-	-	-	2	70.389	-
MAL VE HİZMETLERDEN ALINAN VERGİLER	151.629	299.162	596.014	1.324.908	2.699.387	4.941.979	8.194.237	14.899.773	22.863.726
DAHİLDE ALINAN KDV	66.951	146.934	285.466	575.196	1.157.814	2.158.893	3.425.051	6.196.449	10.193.977
EK VERGİ	19.051	34.286	63.394	123.517	208.815	398.210	777.277	1.176.484	1.457.843
TAŞIT ALIM VERGİSİ	12.238	12.193	29.388	77.523	181.076	279.804	366.920	932.247	532.057
ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ	-	-	-	-	-	-	-	-	-
- Petrol ve Doğalgaz Ürünlerine İlişkin ÖTV	-	-	-	-	-	-	-	-	-
- Motorlu Taşıt Araçlarına İlişkin ÖTV	-	-	-	-	-	-	-	-	-
- Kolalı Gazoz, Alkollü İç. ve Tüt. Mamül. İlişkin ÖTV	-	-	-	-	-	-	-	-	-
- Dayanıklı Tüketim ve Diğer Mallara İlişkin ÖTV	-	-	-	-	-	-	-	-	-
- 6111 S.K Kapsamında Tahsil Olunan ÖTV									
-6736 sayılı Kanun Kapsamında Tahsil Olunan Özel Tüketim Vergileri									
-7143 S.K Kapsamında Tahsil Olunan ÖTV									
AKARYAKIT TÜKETİM VERGİSİ	28.808	55.019	115.822	341.268	718.461	1.172.327	2.269.860	3.389.946	5.729.371
BANKA VE SİGORTA MUAMELELERİ VERGİSİ	8.431	19.667	31.002	68.085	137.253	376.689	557.667	1.038.753	1.830.861
DAMGA VERGİSİ	10.044	17.051	36.702	71.662	151.855	298.203	447.573	904.592	1.077.971
HARÇLAR	6.106	14.012	34.240	67.657	144.113	257.853	340.779	616.798	1.067.352
ÖZEL İLETİŞİM VERGİSİ							6	420.073	598.055

	-	-	-	-	-	-			
ÖZEL İŞLEM VERGİSİ	-	-	-	-	-	-	9.104	224.431	376.239
DAHİLDE ALINAN DİĞER MAL VE HİZ.									
ŞANS OYUNLARI VERGİSİ									
DIŞ TİCARETTEN ALINAN VERGİLER	53.932	104.604	231.091	452.368	967.933	1.541.505	2.310.461	5.057.643	6.543.999
GÜMRÜK VERGİLERİ	15.363	25.605	57.656	72.486	144.217	204.911	278.592	454.369	452.639
İTHALDE ALINAN KDV	36.178	76.749	169.504	378.503	821.011	1.330.360	2.023.907	4.589.591	6.068.162
DİĞER DIŞ TİCARET GELİRLERİ	2.391	2.250	3.931	1.379	2.705	6.234	7.962	13.683	23.198
KALDIRILAN VERGİLER ARTIKLARI	402	117	25.904	7.378	6.690	6.608	4.286	4.459	69.262

VERGİ TÜRLERİ	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
VERGİ GELİRLERİ TOPLAMI	70.801.784	96.694.575	118.988.311	142.262.028	164.101.909	187.768.858	211.887.601	224.504.298	273.471.884
GELİRDEN ALINAN VERGİLER	23.914.691	31.237.442	38.012.839	44.773.103	49.943.886	61.180.672	72.267.328	78.538.326	88.433.299
GELİR VERGİSİ	17.041.977	20.691.351	25.743.010	30.132.790	36.194.424	43.433.927	51.135.904	54.079.942	59.602.429
KURUMLAR VERGİSİ	6.831.314	10.546.091	12.269.829	14.640.313	13.749.462	17.746.745	21.131.424	24.458.384	28.830.870
EKONOMİK DENGE VERGİSİ	-	-	-	-	-	-	-	-	-
EK GELİR VERGİSİ	-	-	-	-	-	-	-	-	-
FAİZ VERGİSİ	41.400	-	-	-	-	-	-	-	-
EK KURUMLAR VERGİSİ	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SERVETTEN ALINAN VERGİLER	1.089.538	2.858.543	2.618.155	3.626.032	4.668.079	5.471.455	6.437.142	7.371.276	8.216.948
MOTORLU TAŞITLAR VERGİSİ	1.015.772	1.646.032	2.483.587	3.436.189	4.455.860	5.232.200	6.110.660	7.062.625	7.802.005
VERASET VE İNTİKAL VERGİSİ	73.766	134.063	134.568	189.843	212.219	239.255	326.482	308.651	414.943
NET AKTİF VERGİSİ	-	-	-	-	-	-	-	-	-
EK MOTORLU TAŞITLAR VERGİSİ	-	1.078.448	-	-	-	-	-	-	-
EK EMLAK VERGİSİ	-	-	-	-	-	-	-	-	-
MAL VE HİZMETLERDEN ALINAN VERGİLER	35.213.481	48.731.686	59.115.617	71.855.363	81.638.280	91.946.648	100.204.138	108.145.956	135.930.514
DAHİLDE ALINAN KDV	14.744.342	18.809.080	22.510.492	25.257.572	29.101.883	33.729.220	36.926.166	42.430.269	51.677.366
EK VERGİ	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TAŞIT ALIM VERGİSİ	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ	14.759.314	22.672.198	27.207.487	34.371.712	37.652.425	40.168.683	43.143.916	45.165.420	60.141.800

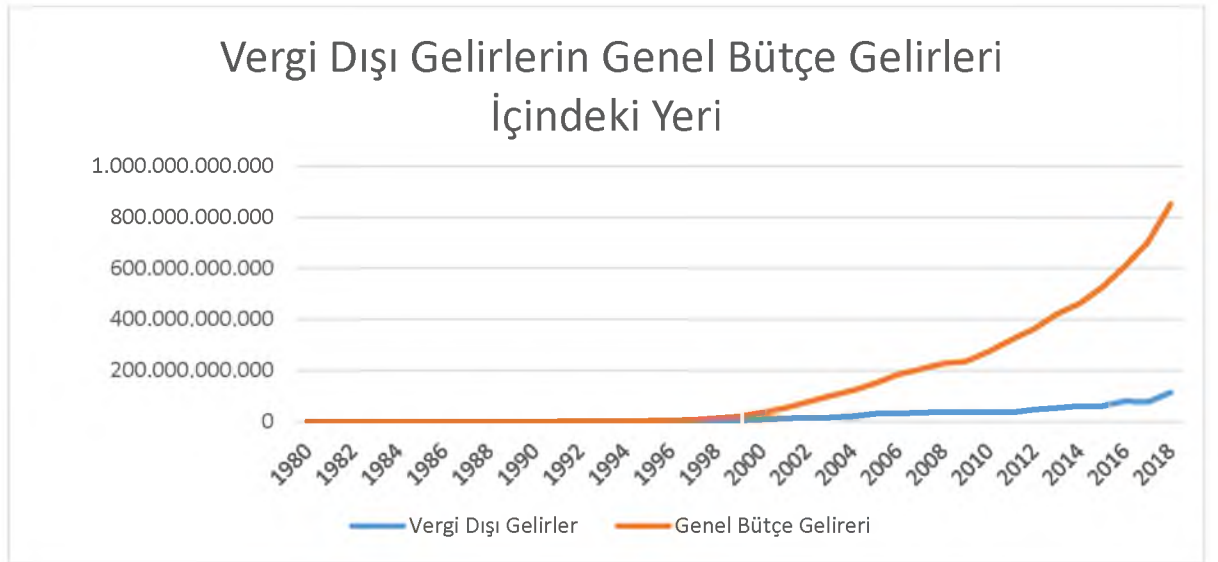
- Petrol ve Doğalgaz Ürünlerine İlişkin ÖTV	11.142.276	15.109.920	15.989.210	19.663.846	20.918.891	22.681.195	24.939.640	26.796.758	33.339.024
- Motorlu Taşıt Araçlarına İlişkin ÖTV	740.797	1.548.945	2.760.488	4.292.412	4.168.520	4.307.738	3.830.456	3.375.273	6.254.696
- Kolalı Gazoz, Alkollü İç. ve Tüt. Mamül.İlişkin ÖTV	2.757.006	5.710.357	7.949.234	9.608.524	11.457.634	12.010.801	13.275.515	14.035.659	18.880.054
- Dayanıklı Tüketim ve Diğer Mallara İlişkin ÖTV	119.235	302.976	508.555	806.930	1.107.380	1.168.949	1.098.305	957.730	1.668.026
- 6111 S.K Kapsamında Tahsil Olunan ÖTV									
-6736 sayılı Kanun Kapsamında Tahsil Olunan Özel Tüketim Vergileri									
-7143 S.K Kapsamında Tahsil Olunan ÖTV									
AKARYAKIT TÜKETİM VERGİSİ	-	-	-	-	-	-	-		
BANKA VE SİGORTA MUAMELELERİ VERGİSİ	1.117.789	1.291.753	1.632.872	2.044.742	2.695.631	3.327.077	3.878.964	4.194.603	3.731.209
DAMGA VERGİSİ	1.581.391	1.995.653	2.466.348	2.972.029	3.750.612	4.447.801	5.021.864	5.551.706	6.897.424
HARÇLAR	1.517.385	2.107.014	2.810.613	3.726.630	4.471.166	5.715.277	6.120.365	5.921.150	8.707.378
ÖZEL İLETİŞİM VERGİSİ	857.881	1.074.176	2.034.504	3.170.352	3.597.792	4.231.856	4.575.549	4.282.181	4.135.165
ÖZEL İŞLEM VERGİSİ	635.379	781.812	159.870	-	-	-			
DAHİLDE ALINAN DİĞER MAL VE HİZ.									
ŞANS OYUNLARI VERGİSİ			293.431	312.326	368.771	326.734	537.314	600.627	640.172
DIŞ TİCARETTEN ALINAN VERGİLER	10.527.402	13.758.631	18.862.836	21.838.290	27.579.815	29.001.409	32.809.510	28.674.535	39.563.175
GÜMRÜK VERGİLERİ	661.230	972.552	1.357.831	1.547.659	2.090.187	2.455.169	2.788.884	2.486.727	3.269.932
İTHALDE ALINAN KDV	9.826.926	12.733.485	17.444.889	20.224.772	25.432.537	26.495.669	29.980.617	26.135.254	36.211.031
DİĞER DIŞ TİCARET GELİRLERİ	39.246	52.594	60.116	65.859	57.091	50.571	40.009	52.554	82.212
KALDIRILAN VERGİLER ARTIKLARI	56.672	108.273	378.864	169.240	271.849	168.674	169.483	1.774.205	1.327.948

VERGİ TÜRLERİ	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
---------------	------	------	------	------	------	------	------	------

VERGİ GELİRLERİ TOPLAMI	332.491.753	366.963.795	423.438.661	471.415.754	549.259.835	652.166.835	760.632.822	906.541.843
GELİRDEN ALINAN VERGİLER	109.116.023	120.602.055	131.101.285	152.807.906	174.229.568	218.640.616	252.400.237	322.260.157
GELİR VERGİSİ	71.603.112	82.285.434	93.185.291	109.388.403	127.590.572	153.114.849	176.403.552	215.082.965
KURUMLAR VERGİSİ	37.512.911	38.316.621	37.915.994	43.419.503	46.638.996	65.525.767	75.996.685	107.177.192
EKONOMİK DENGİ VERGİSİ	-							
EK GELİR VERGİSİ	-							
FAİZ VERGİSİ	-							
EK KURUMLAR VERGİSİ	-							
SERVETTEN ALINAN VERGİLER	9.060.013	9.971.525	10.938.292	11.935.685	13.868.869	16.020.954	17.364.411	20.506.195
MOTORLU TAŞITLAR VERGİSİ	8.606.653	9.420.467	10.384.247	11.239.500	13.014.997	14.689.469	16.013.302	18.641.210
VERASET VE İNTİKAL VERGİSİ	453.360	551.058	554.045	696.185	853.872	1.331.485	1.351.109	1.864.985
NET AKTİF VERGİSİ	-							
EK MOTORLU TAŞITLAR VERGİSİ	-							
EK EMLAK VERGİSİ	-							
MAL VE HİZMETLERDEN ALINAN VERGİLER	160.016.030	180.269.167	210.997.776	233.625.649	276.049.633	329.286.927	375.876.709	422.994.074
DAHİLDE ALINAN KDV	64.249.595	70.461.816	81.830.696	92.593.342	111.424.526	141.714.179	163.327.452	201.887.497
EK VERGİ								
TAŞIT ALIM VERGİSİ								
ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ	67.530.262	75.492.612	90.003.203	96.730.208	112.975.029	130.102.951	149.389.186	147.521.660
- Petrol ve Doğalgaz Ürünlerine İlişkin ÖTV	36.157.879	38.871.151	48.677.105	49.696.704	56.135.041	63.495.772	71.628.209	65.213.555
- Motorlu Taşıt Araçlarına İlişkin ÖTV	8.641.278	8.502.788	10.697.771	13.102.938	17.384.010	19.528.000	22.992.560	18.745.462
- Kolalı Gazoz, Alkollü İç. ve Tüt. Mamül. İlişkin ÖTV	20.400.806	25.370.522	27.366.924	30.109.670	35.009.100	41.700.911	49.324.751	57.868.951
- Dayanıklı Tüketim ve Diğer Mallara İlişkin ÖTV	2.327.195	2.748.033	3.261.312	3.820.804	4.446.726	5.371.919	5.443.442	5.693.618
- 6111 S.K Kapsamında Tahsil Olunan ÖTV	3.104	118	91	92	152	199	105	74
-6736 sayılı Kanun Kapsamında Tahsil Olunan Özel Tüketim Vergileri						6.150	119	307
-7143 S.K Kapsamında Tahsil Olunan ÖTV								839
AKARYAKIT TÜKETİM VERGİSİ								
BANKA VE SİGORTA MUAMELELERİ VERGİSİ	4.466.015	5.639.241	6.315.356	7.645.596	9.361.327	11.346.468	13.572.634	18.484.358
DAMGA VERGİSİ	8.507.647	9.635.323	12.136.041	13.588.266	16.039.545	18.035.974	21.008.073	23.411.372
HARÇLAR	10.255.271	11.858.995	15.409.681	17.591.645	20.616.123	21.883.721	23.500.572	26.720.704
ÖZEL İLETİŞİM VERGİSİ	4.428.550	4.485.104	4.584.122	4.682.257	4.764.662	5.271.315	4.059.576	3.786.054
ÖZEL İŞLEM VERGİSİ								

DAHİLDE ALINAN DİĞER MAL VE HİZ.		2.053.671	7	2	77	32	27	1
ŞANS OYUNLARI VERGİSİ	578.690	642.405	718.670	794.333	868.344	926.137	1.019.070	1.181.282
DIŞ TİCARETTEN ALINAN VERGİLER	53.499.747	55.361.016	68.335.159	71.194.130	83.262.020	86.365.952	113.157.304	138.743.673
GÜMRÜK VERGİLERİ	4.693.597	5.238.117	5.466.789	6.588.051	8.362.813	9.173.022	12.539.012	15.734.433
İTHALDE ALINAN KDV	48.690.389	50.005.198	62.733.567	64.413.781	74.655.324	76.842.066	100.105.980	122.301.658
DİĞER DIŞ TİCARET GELİRLERİ	115.761	117.701	134.803	192.298	243.883	350.864	512.312	707.582
KALDIRILAN VERGİLER ARTIKLARI	799.940	760.032	2.066.149	1.852.384	1.849.745	1.852.386	1.834.161	2.037.744

Tablo-4: 1993-2018 Arası Genel Bütçe Vergi Gelirleri Tahakkukunda Gelişmeler

Grafik-5: Vergi Dış Gelirlerin Genel Bütçe Gelirleri İçindeki Yeri

Yukarıda yer alan grafikte görüldüğü üzere genel bütçe gelirleri içerisinde vergi dışı gelirlerin yeri 2004-2010 yılları arasında pek değişmezken 2012 sonrası belirgin bir artış göstermiştir.

Gelirlerin yukarıdaki anlatımından sonra giderlerinden sayısal verilerini görmek çalışmamızın anlaşılabilirliği açısından faydalı olacaktır. Ekonomik sınıflandırmaya göre bütçe giderlerinde 1980 sonrası meydana gelen değişim yıllar ve harcama kalemleri itibarıyla aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Yıl	Personel Giderleri	Diğer Cari	Yatırım	İç ve Dış Borç A.Para Ödemesi	İç ve Dış Borç Faizi	Faiz ACYO	Diğer	Nazım Gider	Toplam
1980	351	113	220	37	28	3	364	32	1.148
1981	404	198	360	49	67	8	479	68	1.633
1982	462	225	384	88	77	10	444	75	1.765
1983	671	351	560	180	181	30	820	122	2.915
1984	896	543	800	294	375	66	1.104	200	4.278
1985	1.275	748	1.185	592	596	79	1.512	506	6.493
1986	1.840	1.127	1.854	1.557	1.081	250	2.159	1.270	8.311
1987	2.996	1.436	2.496	2.346	1.916	350	3.597	1.804	12.791
1988	5.053	2.340	3.631	3.738	3.378	1.600	5.444	3.661	21.446
1989	12.539	4.068	5.871	6.798	6.181	2.078	8.134	7.313	38.871
1990	26.465	6.987	9.882	10.029	12.486	1.480	11.054	14.085	68.354
1991	49.291	11.245	19.038	16.940	7.131	24.071	1.599	27.157	132.401
1992	94.076	20.367	32.691	30.545	9.753	40.298	4.000	33.966	225.398
1993	169.511	35.937	57.565	92.518	23.952	116.470	11.000	99.955	490.438
1994	273.062	74.200	77.016	233.167	65.117	298.284	34.480	145.412	902.454
1995	502.601	143.344	102.989	475.520	100.596	576.116	108.205	290.939	1.724.194
1996	974.148	312.092	255.356	1.329.087	168.314	1.497.401	335.300	587.011	3.961.308
1997	2.073.140	715.158	640.134	1.977.967	299.950	2.277.917	760.000	1.583.903	8.050.252
1998	3.871.005	1.316.835	999.320	5.629.514	547.081	6.176.595	1.400.000	1.850.686	15.614.441
1999	6.911.927	2.260.863	1.544.427	9.824.622	896.218	10.720.840	2.750.000	3.896.628	28.084.685
2000	9.978.784	3.635.153	2.475.116	18.791.862	1.648.000	20.439.862	3.321.098	6.855.015	46.705.028
2001	15.211.894	5.236.128	4.149.580	37.494.301	3.567.925	41.062.226	5.112.000	9.807.237	80.579.065
2002	23.089.184	8.018.775	6.891.836	46.807.038	5.063.621	51.870.659	11.205.000	14.606.896	115.682.350
2003	30.209.473	8.304.393	7.179.667	52.718.886	5.890.277	58.609.163	15.922.000	20.230.146	140.454.842

Kaynak: (Güvel, 2018)

Not:(*) Bütçe giderleri 1980-1990 yıllarında harcama bazında gösterilmiştir. Yeni bir bütçe sisteminin uygulanmaya başladığı 1986 yılından itibaren iç ve dış borç anapara ödemeleri ile nazım giderler bütçe giderleri toplamına dahil edilmemiştir.2004-2005 yılları konsolide bütçe, 2006 yılı ve sonrası merkezi yönetim bütçesi tanımlıdır.

Yıl	Personel Giderleri	S.G.K. Devlet Primi	Mal ve Hizmet Alımları	Cari Transferler	Sermaye Giderleri	Ser. Trans.	Borç verme	Y.Ö	Faiz H.	Toplam
2004	28.947,995	4.024,011	12.683,651	27.682,899	8.050,334	437,298	2.668,958	37,224	56.488,490	141.020,860
2005	31.855,941	4.533,029	14.446,291	35.222,709	9.805,447	1.545,598	3.009,026	0	45.679,532	146.097,573
2006	37.812,207	5.075,096	19.001,460	49.851,206	12.097,713	2.637,015	5.688,627	0	45.962,709	178.126,033
2007	43.568,839	5.804,535	22.257,921	63.291,858	13.003,480	3.542,364	3.845,795	0	48.752,891	204.067,683
2008	48.856,322	6.407,540	24.411,518	70.360,437	18.515,893	3.173,794	4.643,753	0	50.661,305	227.030,562
2009	55.946,887	7.208,283	29.798,912	91.975,805	20.071,509	4.319,248	5.697,647	0	53.200,894	268.219,185
2010	62.315,338	11.062,515	29.184,905	101.857,081	26.010,306	6.772,643	8.857,174	0	48.298,762	294.358,724
2011	72.914,142	12.849,764	32.797,259	110.498,851	30.905,295	6.738,618	5.671,305	0	42.231,558	314.606,792
2012	86.462,710	14.728,208	32.893,602	129.477,019	34.365,315	6.006,362	9.537,423	0	48.416,047	361.886,686
2013	96.235,367	16.306,461	36.386,232	148.742,593	43.767,278	7.665,522	9.135,057	0	49.986,050	408.224,560
2014	110.370,088	18.928,941	40.800,579	162.282,182	48.200,817	7.706,603	10.549,810	0	49.913,317	448.752,337
2015	125.051,412	21.044,781	45.563,391	182.671,028	57.199,129	10.438,226	11.332,887	0	53.004,239	506.305,093
2016	148.856,931	24.695,845	53.936,587	224.871,910	59.444,060	8.881,418	12.756,029	0	50.246,537	583.689,317
2017	81.824,494	13.365,625	26.410,680	143.774,512	20.995,542	4.447,467	6.626,524	0	26.990,324	324.435,168

Tablo-5: Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Bütçe Giderlerinin Dağılımı (1980-2003)

Bin TL

Kaynak: (Güvel, 2018)

Kamu gelirleri ve kamu harcamaları arasında bir ilişki olup olmadığını sınıama amaçlı olarak yapılan çalışmamızda; konuya ilişkin gerekli literatürdeki kavramların açıklanması, örneklendirilmesi ve daha önce konuyu ele alan çalışma sonuçları

hakkında özet bilgi verilmesine müteakip olarak bu bölümde ekonometrik model yardımıyla iki unsur arasındaki muhtemel ilişki ele alınacaktır.

Kamu gelirleri ve kamu harcamaları arasındaki ilişki anlamında dört farklı görüş mevcuttur;

- Vergi harcama hipotezi
- Harcama – vergi hipotezi
- Mali senkronizasyon hipotezi
- Vergi ve harcama kararlarının ilişkisizliği hipotezi (Karagöz, 2009:129).

Vergi harcama hipotezine göre vergilerin artması harcamayı artırıcı yönde etki yaparken, harcama – vergi hipotezine göre devlet harcamalarını yapar ve bu harcamaların finansmanı için vergi toplar (Sağbaş, 2003:138).

Vergi ile harcama arasındaki ilişkiye yönelik yapılan araştırmalarda en çok kullanılan – bu çalışmada da kullanılmıştır- sına yöntemi Granger Nedensellik Testidir. Bu testin ortaya koyduğu nedensellik kelimenin ilk anlamında kullanılan hali değildir. Granger nedenselliği meteoroloji çalışmasının havadaki bağıl nem ölçerek yağmur yağacağını tahmin etmesi gibidir. Burada nem ile yağmur arasında bir nedensellik ilişkisi vardır ama kesin yağmur yağacağını göstermez (Sağbaş, 2003:139).

3.2. Yöntem ve Veri Seti

Çalışmamızın uygulama bölümünde, Türkiye ekonomisi içerisinde, kamu gelirleri ve kamu harcamaları arasında ilişkiyi araştırmak için Zaman Serisi Analizi yapılacaktır. 2000-2018 dönemine ait verilerin kullanılacağı bu analizde kamu gelirleri için genel bütçe gelirleri verisi; kamu giderleri içinse merkezi yönetim bütçe giderleri, personel giderleri, mal ve hizmet alımı giderleri, cari transferler, sermaye giderleri ve faiz giderleri verileri kullanılacaktır. Veriler T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı veri tabanından elde edilmiştir. Analizde kullanılacak değişkenler ve kısaltmaları Tablo 6’da görülmektedir.

Tablo-6: Değişkenler

Değişken	Açıklama
GBG	Genel Bütçe Gelirleri
MBG	Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri
PG	Personel Giderleri
MHAG	Mal ve Hizmet Alım Giderleri
CT	Cari Transferler
SG	Sermaye Giderleri
FG	Faiz Giderleri

3.3.Bulgular

Türkiye ekonomisine ait 2000-2018 dönemi verileri kullanılarak yapılacak olan Zaman Serisi Analizinde kullanılacak serilerin durağanlık sınamaları yapılması gerekmektedir. Bu amaçla yapılan Augmented Dickey-Fuller Birim Kök Testi sonuçları Tablo 7’de görülmektedir.

Tablo 7. Augmented Dickey-Fuller Birim Kök Testi

Değişken	İstatistik	Olasılık Değeri
GBG	-4.641	0.0001
MBG	-3.006	0.0343
PG	-4.540	0.0002
MHAG	-3.762	0.0033
CT	-3.231	0.0183
SG	-3.772	0.0180
FG	-6.043	0.0000

Tablo 7’de görülen Augmented Dickey-Fuller Birim Kök Testi sonuçlarına göre, Zaman Serisi Analizlerinde kullanılacak olan seriler düzey değerlerinde birim kök içermemektedir. Durağanlık sınavasından sonra, Zaman Serisi Analizinde yöntem belirleyebilmek için yapılan Johansen Eşbütünleşme Testi sonuçları Tablo 8’te görülmektedir.

Tablo-8: Johansen Eşbütünleşme Testi

Selection-Order Criteria			
FPE	AIC	HQIC	SBIC
4	4	4	4
Maximum Rank	Eigenvalue	Trace Statistic	5% Critical Value
0	.	10.9389*	15.41
1	0.44267	2.1698	3.76

Tablo 8’de görüldüğü gibi modelde eşbütünleşme bulunmamaktadır. Modelde eşbütünleşme olmadığı için, analizde kullanılan değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmamaktadır. Değişkenler arasındaki kısa dönemli ilişki Vector Autoregressive Model (VAR) çerçevesinde Granger Nedensellik Testi ile belirlenmelidir. Değişkenler arasındaki kısa dönemli ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan Granger Nedensellik Testi sonuçları Tablo 9’da görülmektedir.

Tablo-9: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Equation	Excluded	chi2	Prob > chi2
GBG	MBG	28.103	0.000

MBG	GBG	12.79	0.025
GBG	PG	69.407	0.000
PG	GBG	28.24	0.000
GBG	MHAG	37.475	0.000
MHAG	GBG	33.36	0.000
GBG	CT	56.164	0.000
CT	GBG	6.8617	0.231
GBG	SG	13.416	0.020
SG	GBG	54.953	0.000
GBG	FG	26.567	0.000
FG	GBG	35.48	0.000

Tablo-9’da görülen Granger Nedensellik Testi sonuçlarına göre; Türkiye ekonomisinde genel bütçe gelirleri ile merkezi yönetim bütçe giderleri, personel giderleri, mal ve hizmet alım giderleri, sermaye giderleri ve faiz giderleri arasında çift yönlü bir nedensellik bulunurken; genel bütçe gelirlerinden cari transferlere doğru tek yönlü bir nedensellik bulunmaktadır. Son olarak, Tablo-10’da görülen Lagrange Multiplier Testi sonuçlarına göre, Zaman Serisi Analizi yapabilmek amacıyla kurulan modelde otokorelasyon problemi yoktur. Ayrıca, Jarque-Bera Testi sonuçlarına göre kalıntılar normal dağılmaktadır. Bu sonuçlar, modelinin istatistiki olarak anlamlı ve geçerli olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo-10: Diğer Testler

Test		chi2	Prob > chi2
Lagrange Multiplier Test	Lag1	1.2860	0.86375
	Lag2	8.2465	0.08295
Jarque-Bera Test	GBG	0.258	0.87878
	ALL	0.547	0.96881

Kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasında iktisadi bir ilişki olup olmadığını, varsa ne yönlü bir ilişki olduğunu 1980 sonrası Türkiye ekonomisi üzerine inceleyen bu çalışmamız Granger Nedensellik Testi uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmamızda uygulanan metod sonucunda elde edilen sonuca göre genel bütçe gelirleri ile merkezi yönetim bütçe giderleri, personel giderleri, mal ve hizmet alım giderleri, sermaye giderleri ve faiz giderleri arasında çift yönlü bir nedensellik bulunurken; genel bütçe gelirlerinden cari transferlere doğru tek yönlü bir nedensellik bulunmaktadır.

SONUÇ

Birlikte yaşamının bir sonucu olarak ortaya çıkan devlet, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla bazı mal ve hizmetler sunmak durumundadır. Özellikle devlet tarafından sunulması zorunlu olan güvenlik, adalet gibi kamusal hizmetlerin yanı sıra eğitim sağlık gibi özel sektör aracılığıyla da gördürülebilen kamu hizmetleri bulunmaktadır.

Kamu hizmetlerinin görülmesi/gördürülmesi neticesinde belli bir maliyet ortaya çıkmaktadır. Devletin katlanmak durumunda olduğu bu ve benzeri giderler için finansman kaynağının olması gerekmektedir. Bu kaynaklar mali literatürde kamu geliri olarak adlandırılmaktadır.

Kamu gelirleri devletin egemenlik gücüne dayalı olarak rızaya bakmaksızın topladığı vergi gelirleri başta olmak üzere; resim, harç, şerefiye borçlanma gibi başlıca gelir kalemleri mevcuttur. Bu gelirlerin başlıca amacı giderleri karşılamak olmakla birlikte sosyal yaşamda ve gelir dağılımında adaleti sağlama amaçlarına da hizmet etmektedir. Devlet elde ettiği gelirler yoluyla hem harcamalarını finanse etmekte hem de piyasa işleyişine müdahale edebilmektedir. Kamu hizmetlerinin aksamadan devam edebilmesi için bu gelirlerin zamanında ve ivedi bir halde tahsilatı önemlidir.(Özdemir, 2019:33)

Aynı şekilde kamu harcamaları yoluyla da devlet toplumsal refahı artıracak ve dışsal faydası fazla olan alanlarda vazife icra etmektedir. Çünkü kar amacı güdülmeyen bu alanlarda özel sektörün yer alması iktisadi akla aykırıdır. Devlet transfer harcamaları başta olmak üzere yapacağı kamu harcamaları yoluyla gelir dağılımında adaleti sağlamaya ve toplumsal refahı artırma amacıyla hareket etmektedir.

Harcama ve gelirlerin kamusal alandaki iktisadi ilişkisine yönelik yaptığımız çalışmada Gelir İdaresi Başkanlığından elde ettiğimiz verilere göre 1980 sonrası dönemde ticari hayatın canlanması etkisini kamusal alanda da hissettirmiş ve teknolojik gelişmeler ile birlikte değerlendirildiğinde bu canlanma devletin gelirlerini de artırıcı etki yaptığı gözlemlenmiştir. 2000’li yıllarda gelir tahsilatlarında top

yekün bir artış olmuştur. Doğal olarak aynı etkenler sebebiyle kamusal ihtiyaçlarda da çeşitlilik görülmüştür. Çalışmamızda bu denli gelişen bir toplumsal ve ticaret hayatında kamunun gelir ve harcamaları arasındaki ilişki tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bahsi geçen toplumsal hizmetlere yapılan kamu harcamaları ile kamu gelirleri arasındaki ilişkinin varlığına dair dört ana görüş bulunmaktadır. Bunlar vergi-harcama hipotezi, sıçrama tezi, mali uyum hipotezi, kurumsal farklılık teorisi.

Bu dört görüşten kurumsal farklılık teorisine göre harcama ile gelir arasında bir ilişki bulunmaz iken diğer 3 görüş ilişkinin var olduğunu kabul etmekle birlikte farklı sonuçlara ulaşmışlardır.

Bu tez çalışmasında Türkiye’de kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasındaki iktisadi ilişki, nedensellik testleri yardımıyla incelenmiştir. Tezin önceki bölümlerinde ayrıntılı olarak ele almış olduğumuz ilişkiyel durumu anlatan teorilerden vergi harcama hipotezine uygun sonuçlar elde edilmiştir. Fakat burada atlanılmaması gereken husus gelir ve gider kalemlerinin çeşitlerine göre nedenselliğin yönü değişebilmektedir.

2000-2018 veri seti kullanılarak zaman serisi analizi yapılan çalışmamızda Johansen Eşbütünleşme testi sonuçlarına göre uzun vadede değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmadığı sonucu ulaşılmıştır. Bunun üzerine kısa dönemli ilişkinin varlığının sınıması için Granger nedensellik testinden yararlanılmıştır.

Çalışma sonucu elde edilen sonuçlardan da anlaşılacağı üzere kamu gelirlerinin veya kamu harcamalarının külli olarak birbirini etkilemesi gibi bir durum söz konusu değildir. Gelir ve harcama kalemleri ayrı ayrı ele alınmalı ve dahi nedenselliğin çift yönlü veya tek yönü olma ihtimalleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca ilk bakışta bir gelir kaleminin artışı gideri artıyorken, tersi durumda aynı yönlü bir etkinin olmadığı veyahut bir gider kaleminin artış göstermesinin gelire etki etmediği gibi anlaşılıyor ve muhtemelen bu durum geçerli olsa da granger testi ile elde edebileceğimiz, ancak nedenselliğin varlığı ve yönüdür. Artış ve azalışa ilişkin bilimsel bir yorum yapılması pek sıhhatli olmayacaktır.

Çalışmamızda uygulanan metot sonucunda elde edilen sonuca göre genel bütçe gelirleri ile merkezi yönetim bütçe giderleri, personel giderleri, mal ve hizmet alım giderleri, sermaye giderleri ve faiz giderleri arasında çift yönlü bir nedensellik bulunurken; genel bütçe gelirlerinden cari transferlere doğru tek yönlü bir nedensellik bulunmaktadır.

Çalışma sonuçlarına göre; genel bütçe gelirlerinin artışı ya da azalışı cari transfer harcamalarına aynı yönlü etki yaptığı fakat cari transferlerde meydana gelen değişimlerin genel bütçe gelirleri üzerinde bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Genel bütçe gelirleri ile merkezi yönetim bütçe giderleri, personel giderleri, mal ve hizmet alım giderleri, sermaye giderleri ve faiz giderleri arasında ise çift yönlü bir nedensellik bulunduğu sonucuna ulaşılmış, yukarıda da bahsedildiği üzere bu sonuçtan harekete gelir artarken/azalırken harcamalar da artıp/azalmış harcamalarda ki değişiklik de aynı yönde gelire yansımıştır şeklinde bir çıkarım yapılmamıştır.

Bu durumda cari transferlerin sosyo-ekonomik refah açısından etkisini düşünürsek gelirin cari transferlere etkisinin pozitif yönlü olması halinde toplum refahını artırıcı etkisi olduğundan söz edebiliriz. 1980 Anayasasına göre sosyal devlet anlayışını benimsemiş olan Türkiye Cumhuriyeti Devletinin gelirlerindeki artışa oranla cari transfer harcamalarını artırması anayasal ilkelerine de son derece uygun bir davranıştır.

Genel bütçe gelirleri ile merkezi yönetim bütçe giderleri, personel giderleri, mal ve hizmet alım giderleri, sermaye giderleri ve faiz giderleri arasında ise çift yönlü bir nedensellik bulunması ise bir bakıma büyüme ve kamunun piyasa ekonomisi içindeki alanına ilişkin fikir vermektedir. Yani toplumun hizmet gereksinimi ne kadar artarsa kamu harcamaları da artmakta ve bu da kamu gelirlerinin artmasına sebep olmaktadır. Aynı şekilde devletin daha fazla gelirin olması –örneğin toplanan vergilerin artması- toplumun hizmet beklentisini artırmakta ve bu beklentiler kamu harcamasına dönüşmektedir. Bu sebeptendir ki çalışmamıza konu dönemde belirli vergi türlerinin tahsilinde artışlar gerçekleşmiş ve sonuç olarak harcama kalemlerinde de aynı yönlü gelişmeler meydana gelmiştir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Akalın, G. : **Kamu Ekonomisi**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1986.
- Akdoğan, A. : **Kamu Maliyesi**, Ankara, Gazi Üniversitesi Yayın No: 135 İİBF Yayın No:50, 1989.
- Akdoğan, A. : **Kamu Maliyesi**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2009.
- Arıca, M.N. : **Kamu Görevlileri Soruşturma Rehberi**, Ankara, İlksan Matbaa 2006.
- Ayanoğlu, A. **Türk Bütçe Sistemi ve Bütçe Denetimi**, İstanbul, Seçkin Yayıncılık, 2016.
- Bilici, N. : **Türk Vergi Sistemi**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2013.
- Bulutoğlu, K. : **Kamu Ekonomisine Giriş**, İstanbul, Sermet Matbaası, 1971.
- Can, İ. , Şengöz Y. , Aydın, F. : **Mali Yönetim ve Denetim**, Ankara, Gelirler Kontrolörleri Derneği, 2015.
- Edizdoğan, N. , Çetinkaya, Ö. : **Kamu Bütçesi**, Bursa, Ekin Yayınevi, 2014.
- Eğilmez, M. : **Kamu Maliyesi**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2016.
- Eğilmez, M. : **Kolay Ekonomi**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2016.

- Günday, M. : **İdare Hukuku**, Ankara, İmaj Yayınevi, 2004.
- Kalenderoğlu, M. : **Kamu Maliyesi Bütçe ve Borçlanma**, Ankara, Seçkin yayınevi, 2012.
- Kirmanoglu, H. : **Kamu Ekonomisi Analizi**, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2009.
- Nadaroğlu, H. : **Kamu Maliyesi Teorisi**, İstanbul, Beta Yayınları, 1998.
- Öner, E. **Kamu Maliyesi**, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1986.
- Özay, İ. : **Günışığında Yönetim**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2004.
- Özdemir, M.: **Vergi İcra**, İstanbul, Yıltem Reklam ve Basım Hiz. Ltd. Şti., 2019.
- Ricardo, D. : **Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.
- Susam, N. : **Kamu Maliyesi**, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2015.
- Turhan, S. **Vergi Teorisi ve Politikası**, İstanbul, Der Yayınları, 1987.
- Uluatam, Ö. : **Kamu Maliyesi**, Ankara, İmaj Yayıncılık, 1997.

SÜRELİ YAYINLAR

- Akalın, U.S. , Ünüvar, İ. : “Kamu Harcamaları ve Ekonomik Krizler: Peacock Wiseman Sıçrama Tezi Çerçevesinde Türkiye Örneği”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı 43, 2020, s.299-300.
- Akçağlayan, A. , Kayıran, M. : “Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Gelirleri: Nedensellik İlişkisi Üzerine Bir Araştırma”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5 (2), 2010 s.129-146.
- Aziz, M. Abdul ve diğerleri, : “Testing for Causality between Taxation and Government Spending: An Application of Toda-Yamamoto Approach”, Pertanika Journal of Social Science & Humanities, 8 (1), 2000, s. 45-50.
- Çavuşoğlu, A. T. : “Türkiye’de Kamu Gelirleri ve Harcamaları Arasındaki İlişki Üzerine Ekonometrik Bir Analiz”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 20, 2008, s.143 -159.
- Dökmen, G. : “Kamu Harcamaları ve Kamu Gelirleri Arasındaki İlişki: Panel Nedensellik Analizi” Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:27, Sayı:2, 2012, s.115-143.

- Güneş, İ. : “Dışsallıklar Teorisi ve Ağ Dışsallıkları” , II.Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, Bildiriler Kitabı, Kocaeli Üniversitesi,İİBF, 17-18 Mayıs 2003 s.117-130.
- Karagöz, K. , Mutlu, A. : “Vergi Gelirleri – Kamu Harcamaları İlişkisi: Türkiye İçin Bir Zaman Serisi Analizi” , Vergi Dünyası Dergisi, sayı: 337, 2009, s.128-135
- Mehrara, M. ve diğerleri. : “Government Revenue and Expenditure Nexus in Asian Countries: Panel Cointegration and Causality”, International Journal of Business and Social Science, 2 (7), 2011 s.199-207.
- Park, W. K.. : “Granger Causality between Government Revenues and Expenditures in Korea”, Journal of Economic Development, 23 (1), 1998, s.145-155.
- Pınar, A. : “Türkiye’de Kamu Gelirleri Yapısındaki Değişmeler ve Vergi Yüğü (1980-1990)” Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, cilt:47, sayı:3, 1992, s.287-298.
- Sağbaş, İ. , Şen H. : “Vergi Gelirleri İle Kamu Harcamaları Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Literatüre Bir Bakış” Vergi Dünyası Dergisi, sayı:258, 2003, s.137-144.
- Tan, T. : “Kamu Hizmeti İmtiyazından Yap-İşlet-Devret Modeline”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 47, Sayı: 3-4. 1992 s.308-309.
- Terzi, H. , Oltulular, S. : “Harcama – Vergi Gelirleri Hipotezi: Türkiye Örneği”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 20 (2), 2006 s.1-18.

Yamak, R. Abdioğlu, Z. : “Toplam ve Alt Kalemler Bazında Kamu Harcamaları ve Kamu Gelirleri İlişkisi: Türkiye Örneği”, 1-20, Hacettepe üniversitesi iibf dergisi cilt 30, sayı 1, 2012, s.173-192.

Zortuk, M. , Uzgören, N. : “The Relationship between the Taxation and Government Expenditure in Turkey–Bounds Test Approach”, Banks and Banks Systems, 3 (1), 2008 s.57 – 61.

Zülfüoğlu, Ö., Yılmaz Soydan, N.T. : “Topluma Hizmet Uygulamaları Dersinin Maliye Bölümü Öğrencilerinin Erdemli Mal Ve Hizmetlere Bakış Açısı Üzerindeki Etkisi” Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 41, Sayı: 1, Haziran 2019, s.278-296 .

DİĞER YAYINLAR

- Barış, Ö. : “Kamu Harcamaları Ve Kamu Gelirleri Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği (1980-2005)” Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** Trabzon, 2012
- Başbüyük, E. : “Mevcutlarda ve Alacaklarda Amortisman” Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul, 2020.
- Caymaz, N. : “Türkiye’de Kamu Harcamalarının Ekonomik Sınıflandırmaya Göre İncelenmesi: 1995 – 2015” Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Aydın,2016.
- Demiryürek Ürper, T. : “Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,Ankara,2018.
- Ebren M. : “Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: 1990- 2017 Dönemi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,Kahramanmaraş, 2019.
- Feyzullah, M. : “Kamu Harcamaları ve Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki: 1980 Sonrası Türkiye Örneği” Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,Konya,2013.

- Güvel, A. : “Kamu Harcamalarının Büyüme Üzerindeki Etkisinin Ampirik Analizi:1980-2017 Türkiye Örneği” Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,Kırıkkale,2018.
- Kanca, O.C. : “Kamu Harcamalarının İktisadi Etkileri Ve Türkiye Örneği (1980-2011)”,Yayınlanmış Doktora Tezi, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,Erzurum 2014.
- Kayalı H. : “Türkiye’de Kamu Harcamaları Ve Kamu Gelirlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: 2002 Öncesi ve Sonrası İçin Karşılaştırmalı Bir Analiz”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İzmir, 2017.
- Köken, B. : “Kamu Harcamaları Ekonomik Büyüme Ve Çevre Kirliliği İlişkisinin Analizi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi” **Kayseri Nuh Naci Yazgan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,Kayseri,2020.
- Tiryaki, A. : “1980 Sonrası Kamu Gelirleri İle Eğitim Harcamaları Arasındaki İlişki: Granger Nedensellik Analizi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,Tokat,2013.
- Özdemir Özcan, Ö. : “Kamu Harcamaları ve Türkiye’de Kamu Harcamalarının Analizi” Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** İstanbul,1999.
- Yiğit, N. : “Türkiye’de Kamu Harcamaları Enflasyon İlişkisinin Analizi (1990-2012)“, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,Trabzon,2013.

İNTERNET KAYNAKLARI

https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/GBG1.htm erişim:
[04.01.2020](#)

https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_1.xls.htm
erişim: [10.01.2020](#)

<http://dergipark.org.tr/en/download/article-file/55243> Dışsallıklar Sorununun
İçselleştirilmesinde Düzenleyici Vergiler VE Sübvansiyonların Etkinliği: Analitik Bir
YAKLASIM ibrahim BAKIRTAS * erişim: [10.05.2020](#)

<https://datavergi.com/2019/07/19/sicrama-tezi-peacock-wiseman-modeli/> erişim:
[20.05.2020](#)

KANUNLAR

1983 - 2017-2018 Yılları Bilgileri Kesin Hesap Kanunları,

213 sayılı Vergi Usul Kanunu madde-8 Türk Vergi Kanunları, Vergi Müfettişleri Derneği, Ocak 2018, Ankara

3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu

193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu

5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu

4749 Sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun